

Βεβαίως, οὔτε ὁ Spranger, οὔτε οἱ ἄλλοι ὁπαδοὶ τῆς τοιαύτης ψυχολογικῆς κατευθύνσεως ἀποκλείουσι τὸν σχηματισμὸν καὶ ἀναμίκτων τύπων καὶ τὴν πιθανότητα πλείστων ὄσων ἄλλων περιπτώσεων ἐκ τῶν τύπων τούτων. Θέλουσιν ὅμως νὰ πιστεύωσιν ὅτι εἰς πάσας τὰς δεδομένας παραλλαγὰς κυριαρχοῦσιν ὁποσδήποτε γενικὰ γνωρίσματα καὶ χαρακτηριστικὰ συμπίπτοντα πρὸς τὰ γνωρίσματα τῶν ὡς ἄνω ἔξ τύπων καὶ ὅτι ἐν πάσῃ περιπτώσει καὶ ὑπ' οἴασδήποτε συνθήκας τοῦ προσώπου προεξάρχει κατὰ βάθος ἔκτιμησης καὶ κρίσεως ἰδιότυπος καὶ συμφωνοῦσα πρὸς τοὺς εἰρημένους ἔξ τύπου. Ἐπίσης παρ' ὅλας τὰς πιθανότητας σχηματισμοῦ καὶ ἄλλων τύπων καὶ ἰδιομορφιῶν, νομίζουσιν ὅτι οἱ ὡς ἄνω ἔξ τύποι παραμένουσι σταθεροί, διότι ἡ κοινωνικὴ ζωὴ, κινεῖται μόνον κατὰ τὰς ἔξ εἰρημένας κατευθύνσεις. «Ἄλλως» ἀναφέρει ὁ Spranger, «ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχωμεν πλήρη ἔρευναν καὶ κατανόησιν τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου καὶ μάλιστα ἄνευ ὑποθέσεως τοιούτων γενικῶν κατευθύνσεων διαμορφουσῶν τὸν ἀτομικὸν βίον καθ' ὄρισμένους κανόνας». Τὸ ἐπιχείρημα ὅμως τοῦτο δὲν φαίνεται τόσον ἰσχυρόν, διότι προκειμένου νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν σταθερὰν ἰδιομορφίαν τῆς ζωῆς, δυνάμεθα ἀντὶ τοιούτων τύπων (εἰς οὓς δὲν ὑποβάλλεται σταθερῶς τὸ ἄτομον, ἐφ' ὅσον κλίσεις καὶ ἰδιοφυίας μεταβάλλουσι καὶ μετατρέπουσι καὶ αἱ συνθήκαι τῆς ζωῆς), νὰ λάβωμεν ὡς βάσιν τὴν ἰδιοτυπίαν τῶν περὶ κόσμου καὶ ζωῆς ἀντιλήψεων καὶ ἰδεωδῶν (ὡς ἐκδηλοῦνται εἰς τὴν γλῶσσαν, τὴν καλλιτεχνίαν, εἰς τὰ ἥθη καὶ τὴν θρησκείαν, εἰς τὰ ἔθιμα καὶ τὸν πολιτισμὸν) καὶ πρὸς τὴν ἀνωτέραν τούτων ἐξέλιξιν καὶ ἰδιομορφίαν νὰ παραβάλλωμεν καὶ συγκρίνωμεν τὴν ἀτομικὴν ἀνάπτυξιν καὶ διάπλασιν. Αὕτη ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν θὰ μᾶς φέρῃ εἰς τὴν διάκρισιν τύπων, ἀλλ' εἰς τὴν διάκρισιν ἀνωτέρου βαθμοῦ ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς ἐξελλξεως κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῆς ὑπαρχούσης πραγματικότητος, πρὸς ὃν τείνει νὰ φθάσῃ ἡ ἀτομικὴ ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ ἐξέλιξις. Ἀντὶ τύπων θὰ ἔχωμεν τότε ὑπ' ὄψιν τὰς διακρίσεις, συγκρίσεις, συνδέσεις, συσχετίσεις καὶ διατυπώσεις σχέσεων ἀντικειμένων καὶ καταστάσεων κατὰ χρόνον καὶ διαδοχὴν ἢ κατὰ χῶρον καὶ συναλληλίαν καὶ θὰ εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ κρίνωμεν ἀσφαλέστερον περὶ τῶν τάσεων καὶ ἰδεωδῶν, ὡς καὶ νὰ ἐμβαθύνωμεν εἰς τὰ κατὰ τὸν γενικὸν χαρακτήρα τῆς προσωπικῆς ἰδιομορφίας. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως μειονεκτεῖ ἡ διὰ διακρίσεως ὄρισμένων τύπων χαρακτηρολογία τῆς προσωπικότητος. Ἐκ τῶν ἔξ εἰρημένων τύπων τοῦ Spranger, ἂν ἐξαιρέσῃ τις ἴσως τὸν οἰκονομικὸν μόνον, οἱ λοιποὶ ἀποτελοῦσι διακρινόμενα εἶδη λειτουργίας πάσης ψυχῆς, διότι πᾶς ἄνθρωπος ἔχει παραστάσεις καὶ θεωρίας,

πᾶς τις ἀντιλαμβάνεται τοῦ ὄραίου καὶ συναισθάνεται αὐτό, πᾶς τις ἰσχύεται εἰς θρησκευτικὰς καταστάσεις, πᾶς τις κρίνει περὶ τοῦ δικαίου καὶ ἔχει ἔννοιαν καὶ συναίσθησιν τῶν κοινωνικῶν σχέσεων. Πῶς λοιπὸν θὰ ἀποδώσωμεν εἰς συνείδησιν τινὰ μίαν τῶν ιδιοτήτων τούτων ἢ θὰ θεωρήσωμεν αὐτὴν κυριαρχοῦσαν καὶ θ' ἀποκλείσωμεν τὰς ἄλλας; Ἡ ἐπαγγελματικὴ ἐπίδοσις καὶ ἀσχολία ἴσως νὰ ἀπασχολῇ διαρκέστερον καὶ περισσότερον τὸ εἶδος τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τῶν γνώσεων καὶ λειτουργιῶν, ὑπερ ἀναφέρεται εἰς τὸ ἐπάγγελμα. Τοῦτο ὅμως οὐδόλως μεταβάλλει τὰς κατενθύνσεις τῶν λειτουργιῶν τῆς συνειδήσεως, ἡτις διὰ διακρίσεων, συγκρίσεων, συνδέσεων, συσχετίσεων, διατυπώσεων κλπ. διαφορῶν ἐπιδράσεων ἢ αἰσθημάτων καὶ παραστάσεων, ἀντιδράσεων (συναισθημάτων καὶ ἐπιθυμιῶν) καὶ ἀντεπιδράσεων (βουλήσεων καὶ πράξεων) ἐξελίσσεται καὶ δι' ὄρισμένων βαθμῶν φθάνει εἰς τὴν ἀντίληψιν τῆς ἀληθοῦς πραγματικότητος καὶ εἰς τὴν ἐπιδίωξιν ἰδεωδῶν συμφωνούντων πρὸς τὴν παρὲς τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ ἐν γένει πνευματικοῦ βίου θεωρουμένην ἀληθῆ πραγματικότητι καὶ πρὸς τὰ ἰδεώδη τὰ συνοδεύοντα τὰς ἀντιλήψεις ταύτας.

Ὡστε προκειμένου ἡ ψυχολογία νὰ παρακολουθήσῃ τὴν συνολικὴν ἰδιομορφίαν καὶ ἰδιότητα, ἢ τὴν προσωπικότητα ὡς σύνολον, εἰς τὰ κατὰ τὴν ἐξέλιξιν ταύτης τὴν κανονικὴν ἢ μὴ δι' ὄρισμένων σταδίων ἢ χρονικῶν σημείων ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου (ὅπου παρουσιάζεται ὄρισμένη ἀνάπτυξις τοῦ συνολικοῦ σωματικοῦ καὶ ψυχικοῦ ὄργανισμοῦ) ἀρεῖλει νὰ στραφῇ. Διακρίνουσα δὲ τὰ κατὰ τὴν ἐξέλιξιν ταύτην εἰς βαθμοὺς φέροντας εἰς ἰσορροπίαν πρὸς τὰς γενικῶς ἐπικρατοῦσας ἀντιλήψεις περὶ πραγματικότητος καὶ πρὸς τὰ ἀνάλογα ἰδεώδη, νὰ χαρακτηρίσῃ τὸ ἰδιότυπον καὶ ἰδιομόρφον τῆς ἀτομικῆς ψυχοσυνθέσεως καὶ ἐξέλιξεως. Πλὴν τούτων ὅμως, ἡ ψυχολογία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ περιορίζηται εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς ἀτομικῆς ψυχοσυνθέσεως καὶ ἐξέλιξεως, ὅπως θέλη ἢ ἐν λόγῳ ἰερωμητικῆ κατεύθυνσεως. Λεδομένου ὅτι εἰς τὴν διαίπλαισιν καὶ διαμόρφωσιν ἀτομικῆς ψυχοσυνθέσεως συντείνουν κυρίως γενικώτεροι παράγοντες (ὑπερἰατομικαὶ συνειδήσεις) καὶ δὴ ὁ κοινωνικὸς πνευματικὸς βίος διὰ τῶν ἀντιλήψεων καὶ ἰδεωδῶν ὡς ἐκδηλοῦνται εἰς τὴν γλῶσσαν, τὴν τέχνην, τὸν πολιτισμὸν κλπ. ἡ ψυχολογία ἀρεῖλει, ἢ νὰ ἐμβλασθῆ καὶ εἰς τὰ κατὰ τὸν πνευματικὸν τοῦτον βίον (τὸ ἀντικειμενικὸν πνεῦμα—objektiver Geist κατὰ τὸν Spranger) ὅπως ἀσφαλῶς δὲν δύναται νὰ κἀμῃ χρῆσιν τύπων, ἢ νὰ περιορισθῇ εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ ἀτόμου τυπολογικῶς, ὅσοτε καίτοι καὶ εἶναι ἐπιστήμη, διότι οὕτω δὲν θὰ ἀσχολῆται εἰς τὰς βιώσεις ἐξ ὧν προκύπτουσιν αἱ ἰδιομορφίαι, ἀλλ' εἰς περιγραφὰς μόνον καὶ χαρακτηρισμοὺς παρομοίους πρὸς

τοὺς διὰ τῆς φυσιογνωμικῆς σχηματιζομένους. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον λοιπὸν ἡ ψυχολογία ὀφείλει νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τὴν ἰδιότυπον ἐξέλιξιν τοῦ ἀτόμου ἐν ἀναλογία καὶ σχέσει πρὸς τὴν κοινωνικὴν καὶ τὴν ἐν γένει ἐξέλιξιν τοῦ ὑπερατομικοῦ πνευματικοῦ βίου, πράγμα τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα πάσης ἐρεῦνης καὶ κατανοήσεως τῶν ἐν τῇ ζωῇ συμβαινόντων.

Εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῶν θεωριῶν περὶ ἰδιομορφίας καὶ ἰδιοτυπίας τοῦ ἀτομικοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου δύνανται νὰ ὑπαχθῶσι καὶ αἱ περὶ προσωπικότητος νεώταται θεωρίαι τοῦ W. Stern. Οὗτος ἔχων ὑπ' ὄψιν νὰ σχηματίσῃ γενικὴν τινα ἐπιστήμην τῆς προσωπικότητος ἐξετάζουσαν ταύτην ἀπὸ πάσης ἀπόψεως καὶ καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς σχέσεις, φέρει εἰς τῶς τὸν λεγόμενον Περσοναλισμὸν (Personalismus) περιλαμβάνοντα πάσας τὰς περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας μερικὰς καὶ γενικὰς ἐρεῦνας (βιολογίαν, φυσιολογίαν, παθολογίαν, ψυχολογίαν καὶ ψυχοπαθολογίαν, κοινωνιολογίαν, λαοψυχολογίαν, ἱστορίαν, πνευματικὰς ἐπιστήμας) δι' ὧν θὰ καθίστατο δυνατὴ ἐνιαία θεωρία καὶ κατανοήσις τῆς ἰδιοτύπου καὶ ἰδιομόρφως σχηματιζομένης προσωπικότητος. Λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὴν συνολικὴν ἰδιοτυπίαν καὶ ὁ W. Stern, ἀπορρίπτει πᾶσαν θεωρίαν περὶ στοιχείων ἢ στοιχειωδῶν φαινομένων. Πᾶσα ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ στοιχειώδης ἐκδήλωσις τῆς προσωπικότητος πρὸς τὰ ἔσω ἢ ἐκ τῶν ἔνδον (συνείδησις), φέρει τὴν σημασίαν ἐκείνην μόνον, ἣν δίδει πρὸς αὐτὴν ἡ προσωπικότης αὕτη. Ὅμοίως καὶ πᾶσα στοιχειώδης ἐκδήλωσις τῆς προσωπικότητος πρὸς τὰ ἔξω διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ σώματος, οὐδεμίαν ἄλλην σημασίαν καὶ κατεύθυνσιν λαμβάνει εἰμὴ ἐκείνην, τὴν ὁποῖαν δίδει εἰς αὐτὴν ἡ προσωπικότης ὡς σύνολον ὀργανικὸν καὶ ψυχοπνευματικόν. Ἡ σημασία αὕτη (bedeutung) εἶναι, κατὰ τὸν W. Stern, τὸ μὲν σκοπιμὸς καὶ τελεολογικὴ (ἔξυπηρετοῦσα), τὸ δὲ συμβολικὴ (ἐκφράζουσα), δυναμένη ἄλλως νὰ θεωρηθῇ καὶ ἐνσυνείδητος ἐνέργεια ἢ ἐνσυνείδητος διάθεσις. Αἱ σημασιολογικαὶ στοιχειώδεις ἐκδηλώσεις αὐταὶ (k u n d g a b e n) ἐρμηνεύονται ἐπιπολαίως καὶ ἐσφαλμένως, κατὰ τὸν Stern, ἐλλείψει καταλλήλων καὶ ἀσφαλῶν ἐπιστημονικῶν μεθόδων, δι' ὧν νὰ δύναται νὰ καθορισθῇ ἀκριβῶς τὸ πρόσωπον ὡς ἐσωτερικῶς ὑποδιηρημένον πολλαπλῆ ἐνότητος (struktur) καὶ νὰ ἐπιδιωχθῇ ἡ ἐρευνα καὶ ἐρμηνεία αὐτοῦ ὡς συνόλου, ἥτοι ὡς ἰδιοσυγκρασίας πνευματικῆς, ὡς πνευματικῆς ἰδιοτυπίας κλπ. Τοῦτο ὁμῶς δικαιολογεῖται, διότι ὑπάρχουσι, κατ' αὐτὸν, πολυσύνθετα καὶ δυσκόλως ἀναλυόμενα σημεῖα ἐντὸς τῆς προσωπικότητος (ἐνόητες πολλαπλαῖ, ὅπως λ. χ. τὸ σύνθετον τῶν ἐντυπώσεων «ἐπάγγελμα»

«δικαίως» κλπ.), τὰ ὅποια καίτοι φαινομενικῶς ἀπομονοῦνται καὶ καθ' ἑαυτὰ ἐρευνῶνται, ἐν τούτοις συνδέονται ἀναποσπασίτως πρὸς τὸ σύνολον τῆς προσωπικότητος καὶ χαρακτηρίζουσιν αὐτήν. Ἡ θεωρία περὶ ἐκτιμήσεως ἐκ μέρους τῆς προσωπικότητος τῶν ἐσωτερικῶν καὶ τῶν ἐξωτερικῶν αὐτῆς ἐκδηλώσεων, ἀναγκάζει τὸν Stern νὰ παραδεχθῆ μὲν διάφορον ἐξέλιξιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς τοιαύτης κρίσεως καὶ ἐκτιμήσεως, νὰ ἀναγνωρίσῃ δὲ διαφορὰν τῶν ψυχικῶν φαινομένων κατ' ἀξίαν καὶ ἀναφορικῶς πρὸς τὸ πρόσωπον. Καὶ ἐνταῦθα πάλιν προβάλλει ἡ ἀνάγκη τῆς παρακολούθησός τῆς ἐξέλιξεως μὲν ἀφ' ἑνὸς κατὰ τὴν μόρφωσιν τῆς ἰδιότητος προσωπικότητος, τῆς ἐφεύνης δ' ἀφ' ἑτέρου τῶν παραγόντων, οἵτινες συντελοῦσιν εἰς τὴν τοιαύτην διέπλυσιν τῆς τοιοῦτοτρόπως ἐξελισσομένης προσωπικότητος. Ἐπομένως δὲν δύναται νὰ παρατηρῆ ἡ ψυχολογία τῆς ἐφεύνης καὶ κατανόησός τῆς συμβαινούσης ἐξελίξεως καὶ τῶν παρεγόντων τῶν συντελούντων εἰς τὴν ἰδιότυπον ταύτην ἐξέλιξιν καὶ διαμόρφωσιν τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου. Ἀλλὰ πρᾶγμα νὰ γίνῃ τοῦτο, ἐπιβάλλεται ἡ δι' ἐφεύνης τῶν ἰδιότητων ἐκδηλώσεων καὶ τῆς σημασίας αὐτῶν ἐμφανίσεως εἰς τὰ κατὰ τὴν συμβαινόντων ἐξέλιξιν καὶ ἀνάπτυξιν καὶ εἰς τοὺς συντελεστικὰς αὐτῶν. Εἰς τὸ λοιπὸν θὰ ἀμφελέσῃ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ γενικὴ ἔννοια τῆς προσωπικότητος, ἢ τοῦ ἰδεώδους τύπου, ὅστις δὲν ὑπάρχει πραγματικῶς, ἀλλὰ σχηματίζεται λογικῶς καὶ ἐξ ἀφαιρέσεως; θὰ ἠδύνατο νὰ παραδεχθῆ τις ὅτι εἰς τὴν ἔννοιαν ταύτην τῆς προσωπικότητος ὑπάρχοντα αἱ μισοὶ ἐκείνια ἀντιλήψεις καὶ ἰδεώδων, ὡς δύναται νὰ ἐπιτύχῃ ἢ εἰς ἀνώτατον βαθμὸν ἐξέλιξις τοῦ ἀτομικοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου. Ἡ εἰς ἀνώτατον ἄνω βαθμὸν τοιαύτη ἐξέλιξις καθορίζεται τόσον παρὰ τῶν κριτηρίων γενικῶν ἀντιλήψεων περὶ τῆς ἀληθοῦς πραγματικότητος καὶ παρὰ τῶν ἰδεωδῶν τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ὅσον καὶ παρὰ τῶν γενικῶν ἐπικριτηρίων ἀνωτέρων ἀντιλήψεων περὶ τοῦ δέον γενέσθαι. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ὑπάρχει ἡ πραγματικὴ αὕτη βίσις ἐν τῷ ἐν γένει βίῳ, ἢ ἔννοια ἰδεωδῶν τινος προσωπικότητος καὶ περιττή, ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβὴς δύναται νὰ εἶναι, διότι ὁδηγεῖ εἰς ὑποθέσεις καὶ περιορίζει τὴν ψυχολογίαν εἰς τὴν ἀτομικὴν ψυχογένεσιν.

IV. Ἡ ψυχοανάλυσις (*). — Τὴν σύνθεσιν τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευμα-

(*) Ἡβλ. Γ. Παναγιωτίδου : «Ἡ ψυχοανάλυσις» Ἡρακλῆδ. «Διψή» Θεσσαλονίκης ἔτος Β'. τόμος 3 κλπ. Oskar Pfister : Zum Kampf um die Psychoanalyse - Bericht über die Fortschritte der Psychoanalyse 1914 - 1916.

τικοῦ βίου κατ' ἰδιοτύπους συστάσεις ἔχει ὑπ' ὄψιν αὐτῆς καὶ ἕτερα θεωρία, ἐκ τῆς ἐφαρμοσμένης ψυχολογίας καὶ τῆς ψυχιατρικῆς προελθοῦσα, ἢ γνωστὴ ὑπὸ τὸν τίτλον ψυχοανάλυσις. Αὕτη ἀναφέρουσα πάσας τὰς ἰδιοτύπους ἐκδηλώσεις, τὰς λειτουργίας τῆς συνειδήσεως καὶ τὰς ἐνεργείας ἐν γένει, εἰς γενικῶς ἐπικρατοῦσαν κατάστασιν ἢ προδιάθεσιν ἀσυνειδήτου, εἰς ταύτην ἀποδίδει καὶ τὴν αἰτίαν καὶ βάσιν τῆς ἰδιομορφίας τῆς ἀτομικῆς. Ἀναλόγως πρὸς τὴν σύστασιν τοῦ ἀσυνειδήτου ἢ ὑποσυνειδήτου τούτου, προκύπτει, κατὰ τὴν ψυχοανάλυσιν, τοιαύτη ἢ τοιαύτη ἐπίδρασις ἐπὶ τῶν λειτουργιῶν τῆς συνειδήσεως, ἐκ τῆς διαφορᾶς δὲ τῶν τοιούτων ἐπιδράσεων πηγάζουσιν αἱ ἀτομικαὶ διαφοραὶ καὶ αἱ ἰδιομορφίαι. Ἀλλὰ πρὸ τοῦ ἐμβαθύνωμεν εἰς τὰ κατὰ τὴν ἐρμηνευτικὴν ἀξίαν καὶ σημασίαν τῆς ψυχοανάλυσεως, ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἔσχατως μόνον καὶ κατόπιν μακρᾶς ἐξελέξεως ἔκανονίσθη οὕτως ἡ θέσις αὐτῆς μεταξὺ τῶν θεωριῶν. Πρῶτον καὶ ἐξ ἀρχῆς ἡ ψυχοανάλυσις παρουσιάζεται ὡς ἀπλῆ μέθοδος ἐρεύνης πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν ψυχολογικῶν αἰτίων διαφορῶν ψυχικῶν νόσων. Ὁ ἐκ Βιέννης ψυχίατρος *Sigmund Freud*, μαθητῆς τοῦ *Charcot*, διαπιστώσας ὅτι πλεῖστα ἀσθένεια ψυχικὰ δὲν προέρχονται ἐκ νοσηρότητος τοῦ σωματικοῦ ὀργανισμοῦ, ἀλλ' ἐξ ὑποσυνειδήτων ἢ ἀσυνειδήτων ἀνωμάτων καταστάσεων τοῦ ψυχικοῦ βίου διαρκῶς ἐπιδρῶσων, εἰς τὴν ἐρευναν τῶν ἀνωμάτων τούτων καταστάσεων ἐστράφη χρησιμοποιοῦν πειραματικῶς ἐπιδράσεις ἐπὶ τοῦ ὑπὸ πειραματισμὸν προσώπου καὶ ἀντιδράσεις ἢ ἀνακοινώσεις αὐτοῦ, ἐν αἷς ἐξεδηλοῦτο τὸ εἶδος καὶ ἡ μορφή τῆς ἀνωμάλου καταστάσεως. Αἱ διὰ τῆς τοιαύτης ψυχιατρικῆς μεθόδου ἐπιτευχθεῖσαι θεραπείαι, προσέλκυσαν, φυσικῶ τῷ λόγῳ, τὴν προσοχὴν τῶν ψυχιάτρων (*Janet, Brener* κλπ.) καὶ ἐπέφερον σπουδαίαν μεταβολὴν εἰς τὰς κλινικὰς παρατηρήσεις καὶ εἰς τὰς μεθόδους ἐν γένει.

Σὺν τῷ χρόνῳ ἐμορφώθη δι' αὐτῶν καὶ θεωρία τις περὶ ἀσυνειδήτου ἢ ὑποσυνειδήτου, ἢ ὑποία, μετὰ τῆς ψυχοανλυτικῆς μεθόδου, μεταφέρεται εἰς τὴν θεωρητικὴν ψυχολογίαν, ὅπου συντελεῖ εἰς τὴν ἀναβίωσιν μὲν τῶν περὶ ἀσυνειδήτου θεωριῶν τοῦ *Ed. v. Hartmann*, εἰς τὴν ἐφαρμογὴν δὲ τῆς ψυχοανάλυσεως καὶ ἐπὶ τοῦ ὕγιους καὶ κανονικοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, ἵνα διὰ τῶν διαφορῶν καὶ ἰδιοτύπων τοῦ ἀσυνειδήτου ἢ ὑποσυνειδήτου ἐπιδράσεων ἐρμηνεύσῃ αἱ ἀτομικαὶ διαφοραὶ καὶ ἰδιοτυπίαί εἰς τὸ διανοεῖσθαι, τὸ ἐπιθυμεῖν, τὸ βούλεσθαι καὶ πράττειν τῶν ἀνθρώπων. Ἡ γενικεύσις αὕτη ἔφερεν εἰς φῶς τὰς εἰς τὸν *Freud* στηριχθεῖσας νέας θεωρίας τῶν *Adler*,

C. G. Jung (1), Oskar Pfister κλπ. και μέγαν ἀριθμὸν βιβλίων καὶ περιοδικῶν, δι' ὧν καταβιάζεται προσαίθρια νὰ ἐπικρατήσῃ καὶ ἐπιβληθῇ ἡ ψυχοανάλυσις καὶ ἐπὶ τῆ βίῃσι ταύτης νὰ ἐνθουσιῶσιν ἡ ἀγωγή καὶ ἐκπαίδευσις, ἡ κοινωνιολογία, ἡ λαοψυχολογία κλπ. Καὶ ὁ ζῆλος οὗτος καὶ ἐνθουσιασμὸς ἀφ' ἑαυτοῦ ἐπὶ τοσοῦτον, ὅσον ἡ ψυχοανάλυσις θεωρεῖται παρὰ τῶν ὀπαδῶν αὐτῆς νέα ὄλιος καὶ ἐπὶ τῆς πραγματικότητος ἀτηρῶμένη θεωρία, τελειοτάτη δὲ μέθοδος πειραματικῆ διὰ τὴν ἔρευναν καὶ ἐξιχνύσιν πάσης καταστάσεως καὶ διαμορφώσεως τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου. Ἄλλ' ἡ ψυχοανάλυσις βασιζομένη εἰς τὴν περὶ ὑποσυνειδήτου ἔννοιαν, ἀπὸ πολλοῦ ἀπασχολοῦσαν τὴν ψυχολογίαν, καὶ εἰς τὴν θεωρίαν τῶν συνδέσεων, αἰδὲν ἕτερον νέον πρὸς εἰς αὐτῆς, κτῆν τὴν ἀπάθειαν τῆς ὑποσυνειδήτου καταστάσεως εἰς ὁριζήσασθαι ὁμῶς ὅλικας κατὰ τὸ πλεῖστον, ὡς θεωρεῖ κινήτηριον μόλις τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου. Ἐπίσης καὶ ὡς μέθοδος δὲν εἶναι νέα, διότι ἀνέκασθεν ἡ πειραματικὴ ψυχολογία τὰς γλωσσικινητικὰς ἐκδηλώσεις καὶ τὰς ἐνεργείας ἐθεώρει ἔξωτερικὰς καὶ ἐξεντικωμενικὰς, ἴσως τινος καταστάσεως καὶ τοῦ ὑποκειμένου, ἐν' ᾧ αἱ καταστάσεις καὶ τὸ παρελθὸν ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῶν καὶ ὑποσυνειδήτως ἐπιδροῦσα διαρκῶς. Ἐνεκα πάντων ταύτων λοιπὸν ὁ ὅτις τῆς ψυχοανάλυσεως ἐνθουσιῶσιν καὶ ὁ ζῆλος πρέπει νὰ ἀποδοθῶσιν ὅχι εἰς ἀντικαλύψεις αὐτῆς νέας, ἀλλ' εἰς τὴν ἐπικρατήσασαν μᾶλλον ἀπεγοήτευσιν ἐκ τῆς ἀδυναμίας τῆς θεωρητικῆς ψυχολογίας νὰ ἐρμηνεύσῃ πλήρως καὶ συμφώνως πρὸς τὸν τρόπον καὶ τὰς μεθόδους τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν (διὰ μετρήσεως καὶ ὑπολογισμοῦ) τὰ ψυχικὰ καὶ πνευματικὰ φαινόμενα καὶ τὰς λειτουργίας τῆς συνειδήσεως. Ἄλλ' ὅπως ἡ ἐκ τῆς φυσιολογίας πηγάζουσα πειραματικὴ ψυχολογία δὲν ἤργησε νὰ ἀντικρίσῃ τὴν ἰδιοτυσίαν καὶ ἰδιομορφίαν τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου καὶ νὰ περιορισθῇ εἰς τὸ δυνατόν καὶ δεδομένον μειώσασα τὸν γεννηθέντα περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐνθουσιασμόν, οὕτω καὶ ἡ ἐκ τῆς ψυχιατρικῆς παρελθούσα ψυχοανάλυτικὴ ἔρευνα δὲν ἐβραδύνει, μόλις ἐξετάθη καὶ εἰς τί κατὰ τὸν κινονικὸν ψυχικὸν καὶ πνευματικὸν βίον, νὰ ἀνεκώρυξεν τὴν ὁρμὴν αὐτῆς πρὸς τῆς ἰδιομόρφου πραγματικότητος τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου. Ἐμβαδύνουσα εἰς τὴν αἰτίαν τὴν προκαλοῦσαν τὰς ψυχικὰς καὶ πνευματικὰς ἐκδηλώσεις καὶ ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπινου ὀργανισμοῦ, εὐρίσκειται πρὸς ἰδιοτύτου καὶ

(1) Heßl. C. G. Jung : « Versuch einer Darstellung der psychoanalytischen Theorie ». J. R. Schultz : « Psychoanalyse ».

μυστηριώδους ἐσωτερικῆς καταστάσεως καὶ διαθέσεως, ἦν προσπαθεῖ νὰ χαρακτηρίσῃ ἐκ τοῦ εἴδους τῶν κυριαρχουσῶν πασῶν τῶν ἄλλων καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἐκδηλουμένων τάσεων. Τοιαύτας ὁμοίως τάσεις θεωρεῖ—ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν καθαρῶς βιολογικῶν ἀντιλήψεων—τὰς ὑλικὰς ὁρμὰς καὶ ἐκ τούτων πάλιν τὴν σπουδαιότεραν ἀπὸ βιολογικῆς ἀπόψεως, ἥτοι τὴν γενετήσιον ὁρμὴν, τὴν συντελοῦσαν εἰς τὴν ἀναπαγωγὴν καὶ διαιώνισιν τοῦ εἴδους καὶ διὰ τοῦτο ἐκ φύσεως προϋπάρχουσαν καὶ διαρκῶς ἐπιδρῶσαν ἐπὶ πάσης διανοήσεως, ἐπιθυμίας, βουλήσεως καὶ ἐνεργείας. Εἰς τὴν γενετήσιον ὁρμὴν ἄλλως τε ἔφερον καὶ αἱ ἔρευναι καὶ αἱ κλινικαὶ παρατηρήσεις τοῦ J. Freud, ταύτην δὲ καλοῦσιν οἱ ψυχοαναλυταὶ libido (ἀρέσκον==κεντρικὸν διαφέρον) καὶ κέντρον πάσης κινήσεως τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου. Πᾶσαι λοιπὸν αἱ ἐνσυνείδητοι ἐκδηλώσεις τοῦ ἀτόμου ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὴν κατὰ βαθμοὺς ἱκανοποίησιν τῆς γενετήσιου ὁρμῆς, πᾶσαι δ' αἱ ἐκδηλώσεις τῆς ἐν γένει πνευματικῆς ζωῆς, ἐν τῇ γλώσσει, τῇ τέχνῃ, τῇ μυθολογίᾳ κλπ. ἀποτελοῦσι σύμβολα τῆς ἀσυνειδήτους καὶ ἐν τῷ βάθει λειτουργούσης ταύτης ὁρμῆς. Ὁ ψυχοαναλυτὴς ὁρμώμενος ἐξ οἰωνδήποτε ἐκδηλώσεων τοῦ ὑπὸ πειραματισμὸν προσώπου (διηγήσεων, περιγραφῶν, ὀνειρῶν, ἐλευθέρων ἰχνογραφημάτων, γραμμῶν, μιμικῶν κινήσεων, μορφασμῶν, ἐνδιαφέροντος καὶ προτιμήσεως πρὸς ὠρισμένα ἀντικείμενα, σχημάτων κλπ.) καὶ δι' ἀναλόγων ἄλλων ἐπιδράσεων (λέξεων, εἰκόνων) προκαλῶν ἔκτενεστέρας καὶ πληρεστέρας περιγραφὰς καὶ ἐκδηλώσεις, φέρεται εἰς τὸν ἀσυνειδήτως ὑπάρχοντα παράγοντα, ὃν ἀποτελεῖ κατὰ τὸν J. Freud ἡ γενετήσιος ὁρμὴ. Εἰς τὰ σκοτεινὰ ταῦτα ὑπόγεια τοῦ ἀσυνειδήτου ὑπάρχουσι τάσεις, σκοποί, ἐρωτικὰ συμπλέγματα, τὰ ὁποῖα τείνουσι μὲν νὰ ἀνέλθωσιν εἰς τὴν συνείδησιν καὶ πάλιν, ἐμποδιζόμενα ὁμοίως παρὰ τοῦ ὑφισταμένου τὴν ἐπίδρασιν τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος Ἐγὼ (Verdrängung). Διὰ τοῦτο τὰ συμπλέγματα ταῦτα τοῦ ἀσυνειδήτου μεταμφιέζονται, ἥτοι ἀλάσσουσιν ἐξωτερικῶς μορφήν καὶ προσπαθοῦσι νὰ ἀνέλθωσιν εἰς τὴν συνείδησιν ὑπὸ ἄγνωστα προσωπεῖα, ὡς σύμβολα. Τοιαῦτα σύμβολα ἢ προσωπεῖα εἶναι τὰ ἀντικείμενα μήκους (Ζέπελιν, καρφίδες, μολυβδοκόνδυλα, ῥάβδοι, σιδηροδρομικαὶ ἄμαξαι εἰσερχόμεναι εἰς σήραγγας κλπ.), ἅτινα ὑπωσδήποτε συμβολίζουσι τὰ γεννητικὰ τοῦ ἀνδρὸς μόρια, ἢ τὰ ἀντικείμενα πλάτους καὶ βάθους (κατὰ, μελανοδοχεῖα, ἐρμάρια, θερμάστραι, διάφορα εἰσδεχόμενα ἀντικείμενα κλπ.) τὰ ὁποῖα ἐπικρατοῦντα ἀμέσως ἢ ἐμμέσως κατὰ τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ ὑπὸ πειραματισμὸν προσώπου παριστάνουσι γεννητικὰ μόρια τοῦ θήλεως! Τὰ σύμβολα ταῦτα εἴτε ἐν ἐγρηγόρσει καὶ κατόπιν ἐπι-

δράσεως πειραματικῆς προκαλούμενης, εἴτε ἐκ περιγραφῶν ὀνείρων λαμβανόμενα, σημαίνουσι, κατὰ τὸν J. Freud, βαθμὸν καὶ εἶδος ἐκδηλώσεως, ἢ τρόπον ἱκανοποιήσεως ἡμῶν τῆς γενετησίου ὀρμῆς. Καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ ὀνειροκροῦται καὶ αὐτὰ τὰ ἀντικείμενα, ὧν προτιμᾶται ἡ χρῆσις θεωροῦνται παρὰ τῆς τοιαύτης ψυχοαναλύσεως σύμβολα ἐρωτικῶν περιεχομένων, φρενιστικῶν καὶ σαδιστικῶν τάσεων!! Ἄλλ' ὡς μὴ παρακολουθήσωμεν περισσώτερον τὴν οὕτω αὐτοεκμηδενιζομένην ταύτην ψυχοανάλυσιν καὶ χάριν τοῦ γοήτρου τῆς ἐπιστήμης, ὡς περιορισθῶμεν εἰς τὰ κατὰ τὴν ἰσχὺν τοῦ ψυχοαναλυτικοῦ ἀξιόματος, ὅτι ἡ ἀληθὴς φύσις πάντος περιεχομένου τῆς συνειδήσεως εὐρηταί εἰς τὸ ἀσυνείδητον ἢ ὑποσυνείδητον, τοῦ ὁποῦν σύμβολα καὶ μεταβεβλημένας ἐκδηλώσεις ἀποτελεῦσιν ἡσα ἀπασχολοῦσι τὴν συνείδησιν. Οὐδεὶς βεβαίως δύναται νὰ ἀρνηθῇ ὅτι αἱ ὕλικαὶ ὀρμαὶ (τροφῆς, κινήσεως, ἀνάπτυξης ἢ γενετήσεως) καθορίζουσιν ἡκιστα ἴσως τὰ κατὰ τὴν ψυχικὴν κίνησιν καὶ τὴν λειτουργίαν τῆς συνειδήσεως, οὐδεὶς ὅμως ἔχων δι' ὄψιν τὴν γενικωτέραν ἐκδήλωσιν τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἀνθρώπου βίον δύναται νὰ ἀμφιβάλλῃ ὅτι πλὴν τῶν τοιούτων ὕλικῶν ὀρμῶν καὶ τάσεων ὑπάρχουσι καὶ ἀνώτεροι τάσεις καὶ ὀρμαὶ πνευματικαὶ καθαρῶς, αἱ ὁποῖα ὄχι μόνον τὰ κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς συνειδήσεως καὶ τὰ κατὰ τὸν ψυχικὸν καὶ πνευματικὸν βίον κανονίζουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς ταύτας τὰς ὕλικὰς ὀρμὰς ἐξευγενίζουσι καὶ ἐκπολιτίζουν. Ἡ τροφή, ἡ κίνησις, ἡ γενετήσιος ὀρμή, τῇ ἐπιδράσει ἀνωτέρων (καθαρῶς πνευματικῶν) ὀρμῶν, ἐκπληροῦνται ὄχι ὅπως εἰς τὰ κτήνη ὅπου ἡ φύσις παρουσιάζεται ὅπως ἔχει, ἀλλὰ διὰ διαφόρων κοινωνικῶν ὅρων, συνθηκῶν, ἠθῶν, ἐθίμων, ἀντικειμένων πολιτισμοῦ, μὴ ἐπιτρεπόντων καὶ τὴν ἐλαχίστην ἀμφιβολίαν ὅτι ὁ ἄνθρωπος κανονικῶς ζῶν ἐν τῷ κοινωνικῷ περιβάλλοντι καὶ δι' αὐτοῦ εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τείνει εἰς τὴν ἐκπνεύματῶσιν παντὸς ὕλικου, εἰς τὴν ἐξυγένισιν τῶν ὀρμῶν καὶ τάσεων του, εἰς τὴν ἀπομάκρυνσίν του ἀπὸ τῆς κατωτέρας κτηνώδους καταστάσεως. Νοσηρὰ κατὰστασις βεβαίως συντείνει εἰς παρίλυσιν τῆς τοιαύτης αὐτοῦ ψυχοσυνθέσεως. Δύναται ὅμως ἡ νοσηρὰ κατὰστασις αἴτη νὰ ἀποτελέσῃ βίαιον ἐξαγωγῆς συμπερασμάτων περὶ τοῦ ὕγιους ψυχικῶς καὶ πνευματικῶς ἀνθρώπου; Ἄλλ' καὶ οὗτος εἰν ὑφίσταται ἐπιδράσεις καὶ κωλύσεις προγενεστέρως ἀνωμαλοῦ ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς καταστάσεως, δὲν ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι πάντοτε εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοιούτων ἀνωμάλων καταστάσεων τοῦ αὐτοῦ εἶδους ἢ διαφόρων. Εἶναι δυνατόν νὰ μὴ ὑφίσταται παντά-

πασιν επίδρασιν άνωμάλου καταστάσεως, όποτε θά είναι όλως ύγιής, ή να μη ύφίσταται την επίδρασιν καταστάσεως εκ της γενετησίου όρμης άποκλειστικώς. Άνεξαρτήτως όμως και τούτων ή στήριξις του ψυχικού και πνευματικού βίου εις την άσυνειδήτως επίδρῶσαν γενετήσιον όρμην περιορίζει αυτόν εις καθαρώς βιολογικούς σκοπούς, όποτε δέν δυνατόν να έννοήσωμεν ποίου είδους γενετήσιος όρμη φέρει εις την ανάπτυξιν της διανοήσεως και εις την μάθησιν, εις την έρευναν του σύμπαντος και τοις μαθηματικοφυσικούς ύπολογισμούς, εις την άγάπην και εκτίμησιν του ώραίου, άρμονικού και καλού έν τή ζωή και έν τή φύσει, εις την συγκρότησιν κοινωνικού βίου και πολιτικού, εις την ανάπτυξιν τέλος πολιτισμού άνωτέρου και ουδεμίαν σχέσιν έχοντος προς την άτομικήν αυτοσυντηρησίαν και διαιώσιν του είδους. Τούτου ένεκα θά παρεδέχεται τις μετά του άμερικανού ψυχολόγου και παιδαγωγού Throndike άπειρίαν κατωτέρων και άνωτέρων ένστίκτων, άλλ' ό διαμελισμός ούτος του ψυχικού βίου εις άτομα έξ ένστίκτων καταστρέφει την ένότητα και ιδιμορφίαν του συνόλου, ύφ' ό τά διάφορα ένστικτα κατ' αξίαν και εκτίμησιν επίδρῶσιν επί τών λειτουργγιών της συνειδήσεως.

Ένεκα της τριαύτης σχέσεως του ύποσυνειδήτου, της άνεπιρκειάς του χαρακτηρισμού αυτού παρά του J. Freud και της επίδράσεως πανταχοῦ και πνευματικών καθαρώς τάσεων και όρμών, οι λοιποί ψυχοαναλυταί άλλως χαρακτηρίζουσι τόν κεντρικόν και άσυνειδήτον παράγοντα, τὸ libido. Κατά τόν Adler ή όρμη της επιβολής και επικρατήσεως, υπό την σημασίαν της δημιουργίας προσωπικής αξίας, άποτελεί τὸ κεντρικόν libido (Προβλ. Nietzsche). Ούτω λοιπόν ένῶ ό Freud λαμβάνει ύπ' όψιν την επίδρασιν του παρελθόντος και αναλύων αυτό προσπαθει να άνεύρη τας επίδράσεις αυτού επί του ύπό πειραματισμόν προσώπου, ό Άντλερ λαμβάνει τὸ μέλλον και φροντίζει να προκαθορίση τας τάσεις αυτού. Ο πρώτος έρμηνεύει αιτιωδώς και εκ παρελθουσών έντυπώσεων (Erlebnisse), ένῶ ό δεύτερος παράγει τὰ πάντα εκ του τέλους και του σκοπου έρχόμενος εις αντίθεσιν προς τόν J. Freud και διαφόρως έρμηνεύων τὰ αυτά σύμβολα και όνειρα. Ο C. G. Jung επιθυμῶν να άρη εκ του μέσου τας τριαύτας αντιθέσεις λαμβάνει ως βάσιν δύο μορφάς κεντρικής όρμης: Ιον) την συναισθηματικήν δι' ης χαρακτηρίζεται, ό προς τὰ έξω στρεφόμενος (introvertierte) άνθρωπος τύπος προς όν ανταποκρίνεται και ή θεωρία του Freud, και Ξον) την διανοητικήν δι' ης χαρακτηρίζεται ό προς τὰ έξω μάλλον στρεφόμενος τύπος, προς τόν όποιον ανταποκρίνεται και ή θεωρία του Adler. Οι τύποι ούτοι δέν άποκλείουσιν άλλήλους, αλλά συμπληροῦσι και δια

ταῦτο συνυπάρχουσιν ὡς κέντρα ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς αὐτοσυντηρησίας εἰς πάντα ἄνθρωπον. «Ἡ γυναικὴ διαστάσις (δυσσαρμονία, ἔσωτερικὴ διένεξις) λαμβάνει πάντοτε χώραν μεταξὺ τῆς προσαρμοζούσης ἐνσυνειδήτου λειτουργίας καὶ τῶν μὴ διαφοροποιουμένων καὶ κατὰ μέγα μέρος ἐν τῷ ἀσυνειδήτῳ (ὑποσυνειδήτῳ) λαμβανουσῶν χώραν παραλλήλων λειτουργιῶν, δηλαδὴ ἐνδομύχως μὲν μεταξὺ διανοήσεως καὶ ὑποσυνειδήτων συναισθημάτων κατὰ τὰς ἔξωτερικεύσεις δὲ καὶ ἐνεργείας μεταξὺ συναισθημάτων καὶ ὑποσυνειδήτου διανοήσεως». Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς οὕτως ἔξωτερικευομένης καὶ εἰς τὰ ἔσω σχηματιζομένης τυπικότητος ἀναπτύσσει τὴν θεωρίαν αὐτοῦ ὁ Jung περὶ ἰδιομορφίας τῆς συνειδήσεως μὲν ὡς ἰδιοτύπου ἔξωτερικεύσεως, τοῦ ὑποσυνειδήτου δὲ ὡς ἰδιοτύπου συστάσεως τῶν λαμβανόντων συναισθημάτων, τῶν ὁρμῶν, τάσεων κλπ. Τὰς δύο ταύτας ἰδιομορφίας δὲν θεωρεῖ ὁ Jung διαφόρους καὶ ἀντιθέτους, ἀλλὰ ἀπώρεις καὶ πλευρὰς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία «ὡς ἀντικαταπτρισμὸς τοῦ κόσμου (περιβάλλοντος φυσικοῦ καὶ κοινωνικοῦ) καὶ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τόσον σύνθετος καὶ πολυσχιδής, ὥστε ἀπὸ πλείστας ἀπώρεις νὰ εἶναι δυνατόν νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν.» Ἡ ψυχὴ εἶναι ἀπαιρέτητος ὕψος σχηματισμοῦ ἐμπειρίας, ἐκ τῆς ἐμπειρίας δὲ ταύτης οὐδὲν ἄλλο εἶναι προσίτον εἰς ἡμᾶς, εἰ μὴ τὰ περιεχόμενα τῆς συνειδήσεως ἡμῶν. Ταῦτα κατὰ τὴν συστηματοποίησίν των φέρουσιν εἰς τὴν ἀνιγνώρισιν τῆς ἰσχύος τοῦ ἀξιώματος κατ' ἀρχάς, ὅτι «οὐδὲν ἐν τῷ νῷ ὃ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει.» Ἐὰν αἰσθηματικὰ καὶ ἀντιλήψεις διὰ μεταβιβάσεως τῶν ἐρεθισμῶν καὶ ἐντυπώσεων μιᾶς διδίσκουσιν ὅτι κατὰ ὑπάρχει. Αἱ ἐπιδράσεις ὅμως καὶ αἱ ἐντυπώσεις εἶναι κατ' ἀρχὰς ἐν ἀταξίᾳ ἐν ἡμῖν καὶ διὰ τοῦτο ἕτερά τις λειτουργία διὰ συγκρίσεως καὶ διακρίσεως τῇ βοθηεῖς τῆς μνήμης κατατάσσει τὰς διαφόρους ταύτας ἐντυπώσεις καὶ τὰς ἐπιδράσεις καὶ καθιστᾷ δυνατὴν τὴν γνῶσιν τῶν ἀντικειμένων, ὅπως ἔχουσιν. Ἡ λειτουργία αὕτη ὀνομάζεται λοιπὸν διανόησις. Πρὸς τὰς λειτουργίας ταύτας τοῦ αἰσθάνεσθαι καὶ διανοεῖσθαι συνδυάζονται καὶ ἀντιδράσεις εὐαρεσκαίας ἢ δυσαρεσκαίας, ἧτοι τὰ συναισθηματικὰ, αἵτινα ἐπηρεάζοντα τὴν αἰσθησὶν καὶ τὴν διανόησιν προκαλοῦσι ἐκ τῶν ἔνδον ἐπιδρασίῶν τινα ἐπὶ τῆς ἐπεξεργασίας καὶ κατατάξεως τῶν ἐντυπώσεων, δυναμένην νὰ κληθῇ ἀντίληψιν τῶν περιθλασθέντων καὶ ἐνδεχομένων κατὰ τινα δοθεῖσαν κατάστασιν (ἰσθλ. Intuition—θυμοσοφίαν). Τὰ περιεχόμενα τῆς συνειδήσεως ἐκδηλοῦσι περαιτέρω

τὰς λειτουργίας τῆς βουλήσεως, αἱ ὁποῖαι εἶναι ὄρισμένα ἐκ τῆς προσλήψεως προερχόμενα τάσεις καὶ καθοριζόμενα κατ' ἐλευθέρως τινὸς ἐκτιμήσεως. Ἐπειτα ἐκδηλοῦνται αἱ ὁρμαί, αἱ ὁποῖαι ὡς λειτουργία προέρχονται ἐξ ἀσυνειδήτων⁽¹⁾ (ἢ ὑποσυνειδήτων) τάσεων καὶ δὲν φέρουσι τὸν χαρακτήρα ἐλευθέρως ἐκτιμήσεως καὶ κατευθύνσεως. Ἐβδόμην τινὰ κατηγορίαν τῶν περιεχομένων τῆς συνειδήσεως διακρίνει ὁ Jung τὰ ὄνειρα. Ταῦτα θεωρεῖ σπουδαιότατα καὶ σαφέστατα ἀποτελέσματα ἀσυνειδήτων (ὑποσυνειδήτων) ψυχικῶν λειτουργιῶν. Ἀλλὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ ψυχικοῦ φαινομένου δὲν περιορίζει μᾶλλον ταῦτα ὁ Jung εἰς τὴν συνειδήσιν, διότι αἱ διαθέσεις, αἱ παθολογικαί, κατ' αὐτόν, καταστάσεις ἀποδεικνύουσιν ὅτι ὑπάρχει καὶ λανθάνουσα ἢ ἀσυνείδητος ἡ ψυχικὴ λειτουργία καὶ ἐνέργεια διαρκῶς ἐπιδρῶσα ἐπὶ τῆς λειτουργίας τῆς συνειδήσεως. Ἡ ἔρευνα καὶ παρακολούθησις τῆς ἀσυνειδήτου ταύτης ψυχῆς μόνον ἐμμέσως πάλιν εἰσι δυνατὴ καὶ διὰ συμπερασμάτων. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς σχηματιζομένης ἐμπειρίας καὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ παρελθόντος παραδεχόμεθα ὅτι ὅλαι αἱ δεδομένα κατηγορίαι περιεχομένων τῆς συνειδήσεως εἶναι δυνατόν νὰ μεταβάλλωνται καὶ εἰς ἀσυνειδήτους καὶ οὕτω νὰ ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τῆς λειτουργίας τῆς συνειδήσεως. Διὰ τοῦτο πάντοτε τὸ δεδομένον ἀσυνείδητον καὶ τὸ σκοτεινὸν μέρος τῆς ψυχῆς συμβολίζεται μὲν εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς συνειδήσεως, ἀποτελεῖ δὲ ἐκδηλώσεις καὶ βαθυτέρας τινος καὶ μᾶλλον ἀσυνειδήτου λειτουργίας. Εἶναι ἀληθὲς δ' ὅτι εἰς πᾶσαν ἀσυνείδητον (ὑποσυνείδητον) κατάστασιν ἐμφανίζονται, κατὰ τὸν Jung, ἐκδηλώσεις καὶ βαθυτέρας τινος καὶ μᾶλλον ἀπομακρυσμένης τῆς συνειδήσεως ἀσυνειδήτου καταστάσεως, διότι ὑπάρχουσι λόγοι στηρίζοντες μίαν τοιαύτην ὑπόθεσιν. Εἰς ἅπειρα παραδείγματα ἐκ τῆς ψυχιατρικῆς καὶ ἐκ κλινικῶν παρατηρήσεων στηρίζει τὴν ὑπόθεσιν του ταύτην ὁ Jung. Εἰς τὰ ὄνειρα καὶ τὰς ἐκστάσεις ἀσθενῶν ἐμφανίζονται, κατ' αὐτόν, περιεχόμενα καὶ ἐλατήρια, τὰ ὁποῖα κατ' οὐδένα τρόπον εἶναι δυνατόν νὰ προέρχωνται ἐκ τοῦ μνημονικοῦ θησαυροῦ ἐνὸς ἀνθρώπου κεκτημένου προσωπικὴν μόνον ἐμπειρίαν. Εὐρίσκονται δὴλαδὴ εἰκόνες, αἱ ὁποῖαι διὰ τῆς συμβολικῆς τῶν παραστάσεως περιλαμβάνουσι περιεχόμενα μύθων πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων λησμονηθέντων. Ἡ συμβολικὴ δ' ἔκφρασις καὶ ἐξωτερικεύσις αὕτη ἀνταποκρίνεται, κατὰ τὸν Jung, πρὸς πρωτόγονον πνευματικὴν ζωὴν, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἡ γλῶσσα δὲν γνωρίζει ἀφηρημένας ἐκφράσεις. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ἐν τοῖς ὄνειροις ἀναζωογονοῦνται τοιαῦτα

) Ἀσυνείδητον καὶ ὑποσυνείδητον ἐνταῦθα σημαίνουσιν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ.

σύμβολα και ἔρχονται εἰς φῶς, ἐπιτρέπεται ὁ σχηματισμὸς τοῦ συμπε-
ράσματος, ὅτι παρὰ τὸ προσωπικὸν (ἀσυνεῖδητον) ὑποσυνεῖδητον, ὑπάρ-
χει ἐν τῷ ἀνθρώπῳ και ἕτερον εἶδος ὑπερατομικοῦ ἀσυνεῖδητου (ὑποσυνει-
δήτου), τὸ ὁποῖον ἐξ ἴσου ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τοῦ ψυχικοῦ και
πνευματικοῦ βίου. Τὸ λογικὸς δυνάμενον νὰ ἐρμηνευθῆ ἀτομικὸν ἀσυν-
εῖδητον (ὑποσυνεῖδητον) ἀποτελεῖ ἐν τῷ αὐτῷ περιπτώσει τὴν ἐπιφάνειαν
ἢ ὁποῖα ἐκτείνεται ὑπεράνω τινὸς ἀπολύτως ἀσυνεῖδητου, τὸ
ὁποῖον οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὴν προσωπικὴν ἡμῶν ἐμπειρίαν. Τὸ
ἀπόλυτον ταῦτα ὑποσυνεῖδητον ὀνομάζει ὁ Jung «ὁμαδικὸν ἀσυν-
εῖδητον» κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ κατ' ἐπιφάνειαν, σχετικὸν ἢ «προ-
σωπικὸν ἀσυνεῖδητον». Συμπαρόντως πρὸς τὰς θεωρίας ταύτας
τοῦ Jung, ἔχομεν τρεῖς παράγοντας τοῦ ψυχικοῦ και πνευματικοῦ βίου:
1) τὴν λειτουργοῦσαν συνείδησιν. 2) τὸ προσωπικὸν ἀσυνεῖδητον, τὸ
ὁποῖον ἀποτελεῖται ἐκ τῶν περιεχομένων ἐκείνων, αἵτινα περιήλθον εἰς
ἀσυνεῖδησίαν, διότι ἀπόλεσαν τὴν ἔντασιν αὐτῶν και κατ' αὐτῶν τὸν
τρόπον λανθάνουσιν, ἢ διότι ἡ συνείδησις ἐπιμόνως ἀποκλείει αὐτὰ
(Verdrängung). 3) τὸ ὁμαδικὸν ὑποσυνεῖδητον, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει κατὰ
τὸν Jung, ὡς κληρονομικὴ τις βίασις τοῦ τρόπου και τοῦ εἶδους τοῦ
σχηματισμοῦ καριαστάσεων, ὄχι ἀτομικῶς, ἀλλὰ γενικῶς ἀνθρωπίνης ἢ
ζωϊκῆς φύσεως, και ἀποτελεῖ τὴν βίαν διὰ τοῦτο και παντὸς ἀτομικοῦ
ψυχικοῦ βίου.

Ὅπως ὁ σωματικὸς ὀργανισμὸς μελετᾶται σχετιζόμενος πρὸς τοὺς
ὄρους και τὰς συνθήκας ἐκ τοῦ περιβάλλοντος, οὕτω και ἡ ψυχὴ δύνα-
ται νὰ κατανοηθῆ διὰ τῶν σχέσεων αὐτῆς πρὸς τὸ περιβάλλον και πρὸς
τοὺς ἐκ τούτου παράγοντας. Παρὰ ταῦτα δὲ προῖπατίσεται πάντοτε ὅτι
ἡ ψυχὴ τείνει ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτοσυντηρησίας και ἀναπτύξεως τοῦ
ὀργανισμοῦ νὰ προσαρμόζεται πρὸς τὸ δεδομένον. Ἐκ τῆς λειτουργίας
τῆς συνείδησεως προκύπτουσιν ἀντιδράσεις και φαινόμενα προσαρμο-
γῆς ἀφορῶντα εἰς τὸ παρόν, διότι ἡ συνείδησις, κατὰ τὸν Jung, ἀπο-
τελεῖ ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς ψυχῆς, τὸ ὁποῖον κατὰ πρῶτιστον λόγον πε-
ριορίζεται εἰς γεγονότα στιγμιαία. Ἐκ τοῦ ὁμαδικοῦ ὅμως ἀσυνεῖδητου,
ὡς ἀχρόνου τινος και γενικῆς ψυχῆς, προκύπτουσιν ἀντιδράσεις γενικω-
τίτων και πάντοτε ἰσχυόντων ὄρων ψυχολογικῶν, φυσιολογικῶν και φυ-
σικῶν. Τοῦτο, διότι τὸ ὁμαδικὸν ἀσυνεῖδητον κατὰ βίαν εἶναι ἡ με-
γάλη πνευματικὴ κληρονομία ἐκ τῆς ἐξελίξεως τῆς ἀνθρωπότητος τῆς
ἐπαναλαμβανομένης εἰς πᾶσαν ἀτομικὴν ἐγχειρικὴν συγκρότησιν και
ψυχοσύνησις (struktur). Ἐν τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ τοῦ Jung, ἀντιπροσω-
πεύοντος τὰς ἀντιλήψεις τῶν ψυχοαναλυτῶν, κατὰ τὴν ἐξέλιξιν αὐτῶν,

διαφαίνεται ἐν πρώτοις ἢ καὶ εἰς τὰς ἄλλας ψυχολογικὰς θεωρίας ἐκδηλωθεῖσα σὺν τῷ χρόνῳ τάσις τῆς ἀναγνωρίσεως ἰδιοτύπων συνθέσεων τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου καὶ τῆς ὄχι μηχανικῆς ἐρμηνείας αὐτοῦ. Τοῦτο, διότι ὁ Jung ἀφ' ἑνὸς μὲν ὀλιγωτέραν χρῆσιν τῶν συνθέσεων τῶν μηχανικῶν κάμνει χρῆσιν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Freud, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τὴν σύνθεσιν καὶ τὸν σχηματισμὸν τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου ἀναφέρεται εἰς τὴν σημασίαν καὶ τὴν ἐπίδρασιν ὑποσυνειδήτων ἢ ἀσυνειδήτων ἀτομικῶν καὶ ὁμαδικῶν, δυνάμεων δῆλαδή μὴ δυναμένων νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς μέτρησιν μηχανικὴν καὶ ὑπολογισμὸν ἀριθμητικόν. Ὑπερεκτιμῶν ἐπὶ πλεόν τὴν σημασίαν τῶν ἀσυνειδήτων καὶ ὑποτιμῶν τὴν λειτουργίαν τῆς συνειδήσεως δίδει διὰ τῆς τοιαύτης ἐρμηνείας καὶ ὁ Jung ἔννοιάν τινα τῶν παραγόντων τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, δὲν κατορθώνει ἕμως νὰ δώσῃ σαφῆ ἰδέαν τῆς συνθέσεως καὶ συγκροτήσεως αὐτοῦ. Αἱ λειτουργίαι καὶ ἡ συστηματοποίησις τῶν περιεχομένων τῆς συνειδήσεως εἰς αἰσθήματα, διανοήματα καὶ παρυστάσεις, συναισθήματα, θυμοσοφήματα, βουλήσεις, ὄρμας καὶ ὄνειρα ἀποτελοῦσιν ἀμυδράν τινα περιγραφὴν καὶ καθορισμὸν τοῦ κύκλου τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, πράγματα δῆλαδή γνωστὰ εἰς τὴν ψυχολογίαν ἀνέκαθεν. Ὡς μόνη σταθερὰ ἴσως ἐρμηνεία θὰ ἦτο δυνατόν νὰ θεωρηθῆ ἡ ἐξήγησις τῶν ψυχικῶν φαινομένων καὶ τῶν λειτουργιῶν τῆς συνειδήσεως διὰ τῆς διαρκοῦς ἐπιδράσεως τῶν ἀσυνειδήτων ἢ ὑποσυνειδήτων. Ἀλλ' ὁ χαρακτηρισμὸς, ὁ ὁποῖος δίδεται εἰς τὰ τοιαῦτα ἀσυνειδήτητα ἢ ὑποσυνειδήτητα, ἐπειδὴ δὲν διαφέρει τοῦ χαρακτηρισμοῦ ὅστις παρὰ τῆς ψυχολογίας γενικῶς ἀποδίδεται εἰς τὸ παρελθόν καὶ εἰς τὸ ὑπὸ μορφὴν γενικῆς πνευματικῆς ζωῆς ἐκδηλούμενον διὰ τῆς γλώσσης, τῶν παραδόσεων, τῶν μύθων κλπ. κοινωνικὸν περιβάλλον, δὲν προσθέτει τι περισσότερον εἰς τὴν ἐρμηνευτικὴν ψυχολογίαν. Μᾶλλον ἐπισκοτίζει καὶ ἐπισκιάζει τὴν πραγματικότητα διὰ σκοτεινῶν ἀσυνειδήτων καὶ ὑποσυνειδήτων, ἐνῶ κυρίως πρόκειται περὶ τῆς ἀναμφισβητήτου διαρκοῦς ἐπιδράσεως τοῦ παρελθόντος ὄχι μόνον ὑπὸ μορφὴν παραστάσεων (νοολογικῆς φύσεως) ἀλλ' ὑπὸ τὴν μορφὴν πάσης προὑπαρξείας ἐν τῇ συνειδήσει καὶ τῇ ζωῇ ἐνεργείας, ἀντιδράσεως καὶ ἀντεπιδράσεως, ὡς καὶ ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ κοινωνικοῦ πνευματικοῦ περιβάλλοντος γενικῶς. Ἐπίσης τὸ ζήτημα ὅτι ἐν τῇ ἀτομικῇ ἀναπτύξει ἐπαναλαμβάνεται ἡ ἐξέλιξις τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, δὲν εἶναι ἀνακάλυψις τις τῆς ψυχοανάλυσεως, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι εἶναι βᾶσις τεθεῖσα παρὰ τῆς βιολογίας καὶ τῆς θεωρίας τοῦ Δαρβίνου, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι διὰ τῆς ἐννοίας τῆς ἐξελίξεως ἐφαρμοζομένης καὶ ἐν τῷ ψυχικῷ καὶ πνευματικῷ βίῳ ἐγένετο

δεκτὸν ὅτι ἡ συνείδησις ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς καταστάσεως καὶ λειτουργίας, ἦτοι ἀπὸ τῆς γενέσεως, ἐπ' ὅσον ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν τῶν αὐτῶν παραγόντων ἦτοι τῆς ζωῆς διὰ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου καὶ τῆς φύσεως δι' ἐπίδρασεως τῶν ἀντικειμένων καὶ φαινομένων, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑποστῇ διάφορον ἀνάπτυξιν καὶ ἐξέλιξιν, ἀπὸ ἐκείνην τὴν ὁποίαν ὑπέστη ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ὑπὸ τὰς συνθήκας κατὰ τὰς παραλλαγὰς καὶ διαφορὰς αὐτῶν. Μένει τὸ πρόβλημα τῶν συμβόλων τὸ ὁποῖον δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ἀποκλειστικὴν ἰδιοκτησίαν τῆς ψυχοαναλύσεως, ἀλλὰ πολὺ ὀλίγον ἐξυπηρετοῦσαν τὴν ἐρμηνευτικὴν ψυχολογίαν. Τοῦτο, διότι, ἐάν μὲν δεχθῶμεν ὅτι πᾶσα μεταγενεστέρα ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ ἐκδήλωσις ἀποτελεῖ σύμβολον ἀπλῶς προγενεστέρας τινος καταστάσεως, τότε ἀρνούμεθα τὴν ἐξέλιξιν καὶ τὴν συμβαίνουσαν πρόοδον εἰς τὴν ἔρευναν καὶ ἐρμηνείαν τῆς πραγματικότητος καὶ εὐρισκόμεθα εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐν ἡμῖν συμβαίνουσαν ἐξέλιξιν διὰ τῆς λειτουργίας τῆς συνείδησεως καὶ πρὸς τὴν διὰ τοῦ πολιτισμοῦ σημειωμένην πρόοδον γενικῶς καὶ ὑπὸ πᾶσιν μορφήν. Ἐάν πάλιν δεχθῶμεν ὅτι ὄχι ὀλόκληρον τὸ παρὸν ἀποτελεῖται ἀπὸ σύμβολα τοῦ παρελθόντος, τότε εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ μὴ ἀναγνωρίσωμεν τὴν ἀπόλυτον καὶ διαρκῆ ἐπίδρασιν τῶν ἀτομικῶν καὶ ὁμαδικῶν ἀσυνειδήτων ἢ ὑποσυνειδήτων, πράγμα τὸ ὁποῖον αἰρεῖ τὴν βίαν τῆς ψυχοαναλύσεως.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς λοιπὸν καὶ διότι διὰ τῆς ψυχοαναλυτικῆς ταύτης ἐρμηνείας ἡ ἐπαναλαμβάνονται θεωρίαι καὶ ἐρμηνεῖαι ὑπὸ ἄλλην μορφήν καὶ ὀνομασίαν, (ὅπως συμβαίνει διὰ τὰς περὶ συνδέσεως μηχανικῆς, ἧς ἀριθμὸς χρῆσις γίνεται), ἡ σχηματίζονται τοιαῦται ἐπισκοπεῖσθαι μᾶλλον τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν πραγματικότητα, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὴν ψυχοανάλυσιν μόνον ὡς μέθοδον ἐρεῦνης ἀπλῶς μετασηματωθεῖσαν ἐκ τῆς πειραματικῆς ψυχολογικῆς μεθόδου καὶ ἐκ τῶν κλινικῶν ψυχιατρικῶν παρατηρήσεων. Ὡς μέθοδος ἐρεῦνης ἡ ψυχοανάλυσις σημειώνει ἀναμφιβόλως σπουδαίαν πρόοδον, διότι ἐνῆν πρότερον πᾶν πρόσωπον ὑπεβάλλετο εἰς τὴν αὐτὴν μέθοδον ἐρεῦνης, διὰ τῆς ψυχοανάλυσεως καὶ τῶν προκαταρτικῶν αὐτῆς ἐργασιῶν ἐπιζητεῖται δι' ἕκαστον πρόσωπον ὁ προσιῶν τρόπος ἐρεῦνης καὶ ἐξετάσεως. Πρότερον αἱ ψυχοπαθολογικαὶ καταστάσεις καὶ αἱ νόσοι ἐλαμβάνοντο ὡς ὅμοιαι καὶ ἄνευ προσωπικῶν παραλλαγῶν, διὰ τῆς ψυχοαναλύσεως ἴσως ἢ τε διαίγνωσις καὶ ἡ θεραπεία κατέστη διαφορικὴ καὶ ἀνάλογος πρὸς τὴν σύστασιν καὶ τὴν ψυχοσύνθεσιν τῶν προσώπων καὶ τῶν ἀτομικῶν παραλλαγῶν καὶ διαφορῶν. Ἄλλοτε ἡ ψυχιατρικὴ ἐστηρίζετο εἰς τὴν δι' ὑποβολῆς θεραπείαν καὶ δι' ἐπεμβάσεων,

διὰ μέσου τοῦ σωματικοῦ ὀργανισμοῦ. Ἡδὴ ἡ ψυχοανάλυσις φέρει τὴν ψυχιατρικὴν εἰς τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ βάθους τῆς ψυχῆς καὶ εἰς τὴν δια ταύτης διαφώτισιν τοῦ ψυχικῶς νοσοῦντος, ὅστις ὑφίσταται ἀσυνειδήτων καταστάσεων τὴν διαρκῆ ἐπίδρασιν. Ταῦτα ὅμως προκειμένου περὶ ψυχοπαθολογικῶν καταστάσεων, διότι εἰς ἐπεκταθῆ ἡ τοιαύτη διαφορικὴ ψυχοαναλυτικὴ μέθοδος καὶ εἰς τοὺς ὑγιεῖς καὶ κανονικοὺς, τότε συναντᾶται πρὸς τὴν διαφορικὴν ψυχολογίαν τοῦ W. Stern (Differenzielle Psychologie) καὶ πρὸς τὴν ψυχολογίαν τῆς ἀτομικῆς συστάσεως καὶ ἐπιδόσεως, εἰς τὴν ὁποίαν καταγίνονται καὶ αἱ ἔρευναι τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως (Intelligenz prüfungen) ἀπὸ τῶν Binet-Simon, Bobertag, Throndike κλπ. καὶ τῆς ψυχοτεχνίας. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει, ὄχι μόνον δὲν προσθέτει τι εἰς τὴν γενικὴν ψυχολογικὴν ἐπιστήμην ἀλλὰ καὶ ὑπολείπεται καὶ φέρει εἰς ὀπισθοδρομήσιν, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰς μηχανικὰς συνδέσεις, ὧν ποιεῖται χρῆσιν διὰ τὴν σύνδεσιν ὑποσυνειδήτου καὶ ἐνσυνειδήτου, καὶ τὰς εἰς μεταφυσικὰς θεωρίας μεταφερούσας ἀντιλήψεις περὶ τοῦ ἀσυνειδήτου ἢ ὑποσυνειδήτου καθ' ἑαυτό. Διὰ τῆς περὶ ὄνειρων θεωρίας αὐτῆς ἐξ ἄλλου, δὲν κατορθώνει ἡ ψυχοανάλυσις νὰ ἀποδείξῃ πῶς τὰ ὄνειρα εἶναι σύμβολα ὠρισμένης ἀσυνειδήτως ἐπιδρώσεως καταστάσεως (libido). Τόσον ἡ παρατήρησις καὶ σύγκρισις, ὅσον καὶ ἡ πειραματικὴ τῶν ὄνειρων ἔρευνα (διὰ προσθέσεως διαφόρου εἴδους ἀντικειμένων, ἀρωματικῶν οὐσιῶν, θερμῶν ἢ ψυχρῶν ἐπιθεμάτων ἢ φιαλῶν εἰς ὠρισμένα αἰσθητήρια ὄργανα καὶ μέρη τοῦ σώματος τοῦ κοιμωμένου) δὲν ἔφερον εἰς φῶς ἐπίδρασιν ἀδιαφιλονίκητον τῆς αὐτῆς ἀσυνειδήτου ἢ ὑποσυνειδήτου καταστάσεως. Ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς θεωρίας περὶ κωλύσεως τῆς ἐπαναφορᾶς εἰς τὴν συνείδησιν ὠρισμένων παραστάσεων, ἢ περὶ παρεμποδίσεως ἐκ τῶν ἔνδον τῆς ἐλευθέρας ἐκδηλώσεως ὠρισμένων καταστάσεων καὶ διαθέσεων, ὄχι μόνον δὲν προσθέτει τι ἀλλὰ καὶ ἐπισκοτίζει τὴν πραγματικότητα, διότι ὑποθέτει ἀγνωστόν τινα ἐλεγκτὴν τῶν εἰς τὴν συνείδησιν εἰσερχομένων χωρὶς νὰ φροντίσῃ νὰ δώσῃ ἔννοιάν τινα τοῦ τοιοῦτου ἐλεγκτοῦ, οὔτε ὅπως ὁ Ἑρβαρτος κἂν ἄλλοτε διὰ τῆς περὶ αὐτοσυντηρήσεως τῆς οὐσίας θεωρίας του, οὔτε ὅπως ὁ G. E. Müller ἐκ τῶν συγχρόνων, ὅστις τὴν ἀποστένωσιν τῆς συνειδήσεως καὶ τὸν περιορισμὸν τῆς προσοχῆς εἰς ὠρισμένα ἀντικείμενα ἀποδίδει εἰς τὴν διὰ τῶν ἐπιδρώωντων ἐρεθισμῶν ἀπασχόλησιν τῶν αἰσθήσεων καὶ εἰς τὴν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διάφορον ἐκάστοτε χρῆσιν καὶ κατεύθυνσιν τῆς ἐνεργείας. Ἡ ἰδιότυπος πάλιν ἐκδήλωσις τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου ἐρμηνευομένη διὰ διαφόρου κατ' ἄτομα ἐπιδρώσεως ἀσυνειδήτου καταστάσεως καὶ δια-

θέσεως οὐδόλως ἐξυπηρετεῖ σοβαρῶς τὴν ἐπιστήμην, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰ περὶ ἰδιομορφιῶν ἔχουσιν ἐρμηνευθῆναι παρὰ τῶν ἄλλων ὡς ἄνω θεωριῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ αἱ μεταφυσικαὶ περὶ ἀσυνειδήτων καὶ ὑποσυνειδήτων ἔννοιαι εἶναι γνωσταὶ πλέον διὰ τῶν περὶ ἐπιδράσεως τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ φυσικοῦ καὶ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος θεωριῶν.

V. Αἱ ἐν Ἀμερικῇ νεώταται ψυχολογικαὶ ἐρμηνεῖαι. — Αἱ περὶ ψυ-

χικῶν καὶ πνευματικῶν φαινομένων θεωρίαι καὶ ἐρμηνεῖαι ἐν Ἀμερικῇ προέρχονται μὲν ἐκ τῆς αὐτῆς ῥίζης, ἐφ' ἧσον πλεῖστοι ἀμερικανοὶ (St. Hall, Titchener, Rowe, Gordon, Allport κλπ.) ἐσπούδασαν ἐν Γερμανίᾳ εἰς τὰ ψυχολογικὰ τοῦ W. Wundt ἐργαστήρια καὶ πλεῖστοι γερμανοὶ (H. Münsterberg, Kirschmann κ. ἄ.) ἐδίδαξαν ἐν Ἀμερικῇ, παρουσιάζουσαι ὅμως ὡς ἐκ τῆς ἰδιοτύπου ἐξελίξεως τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐπιστήμης ἐν τῷ νέῳ κόσμῳ καὶ δὴ ἐν ταῖς Ἰνδομένοις πολιτείαις, σπουδαίας διαφορὰς καὶ παραλλαγὰς. Μετὰ τὸς πραγματιστικὰς θεωρίας καὶ ἐρμηνείας (functionalism) τοῦ W. James, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος, ἀνεπτύχθη, ἀφ' ἑνὸς μὲν ψυχολογία τις τῶν ἰδιομόρφων ψυχασυνθέσεων (structuralism), ἀφ' ἑτέρου δὲ ψυχολογία τις τῶν σχέσεων καὶ τῆς ἀναστροφῆς (behaviorism) καὶ ἕτεραί τις ψυχολογικαὶ ἐρμηνεῖαι ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ψυχοαναλυτικοβιολογικῆς κατευθύνσεως.

Ἡ ψυχολογία τῶν ἰδιομόρφων ψυχασυνθέσεων προτίθεται νὰ ἐρευνήσῃ καὶ ἐρμηνεύσῃ τὴν σύστασιν, ἢ τὴν ἰδιοτυκίαν τὴν προκύπτουσαν ἐκ τῆς λειτουργίας τῆς συνειδήσεως κατὰ μέσον ἕρον (Cross section of consciousness), λαμβάνουσα ὑπ' ὅσων τὰ περιεχόμενα τῆς συνειδήσεως ὅπως ἐμφανίζονται κατὰ τὴν στιγμήν τῆς ἀνταρμβαθύνσεως καὶ αὐτοπαρατηρησίας. Ἡ συστηματικὴ αὕτη ἐσωτερικὴ αὐτοπαρατηρησία ἀποτελεῖ διὰ τοῦτο τὴν κυρίαν μέθοδον ἐρεῖνης ἐνταῦθα. Ἀντικείμενον ὅμως ἐρεῖνης δὲν ἀποτελεῖ ὁ ἰδιότυπος ῥοῦς τῆς συνειδήσεως, ὅπως παρὰ τοῖς πραγματισταῖς τοῦ W. James, ἀλλ' ἡ μέση γραμμὴ καὶ τομὴ διὰ τοῦ πλήθους τῶν ψυχικῶν φαινομένων καὶ τῶν λειτουργιῶν. Ὁ Titchener (1) μαθητῆς τοῦ W. Wundt καὶ κυρίως ἀρχηγὸς τῆς τιαυτῆς κατευθύνσεως ἐν τῇ ψυχολογικῇ ἐρμηνείᾳ ἐν Ἀμερικῇ, μετὰ τῶν ὁπαδῶν του, ἔφερεν εἰς φῶς λίαν ἐνδιαφερωσάσας ἐρεῖνας τοῦ εἶδους τούτου ἐπὶ τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν ἀντιλήψεων, ὡς καὶ μελέτας ἐπὶ τῶν διαθέσεων,

(1) Πρὸς Titchener: «Text Book of Psychology» καὶ «Manual of experimental Psychology».

εις τὰς ὁποίας αἱ ἐπιδράσεις καὶ αἱ ἀντιδράσεις παίζουσι σπουδαιότατον ὄλον, ἀλλὰ καὶ εἰς βάρος τῶν ἀνωτέρων λειτουργιῶν τῆς διανοήσεως, τοῦ κρίνειν καὶ συλλογίζεσθαι, αἵτινα σχετικῶς ὀλίγον λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν. Ἐπίσης καὶ ἡ ἐφηρμοσμένη ψυχολογία καὶ ἡ ψυχοτεχνία παραμελεῖται παρὰ τῆς τοιαύτης διὰ τοῦ Titchener θεωρητικῆς κατευθύνσεως. Παρομοίως πρὸς τοῦτον ἐργάζεται καὶ ὁ Boring ἐν Harvard, οὗτινος αἱ πειραματικαὶ ἐργασίαι ἐπὶ τῶν αἰσθημάτων καὶ ἐπὶ τῆς (stimulus error) ἐναλλαγῆς μεταξὺ γνώσεως τοῦ ἐρεθισμοῦ καὶ τῆς καθ' αὐτὸ ἀντιλήψεως, εἶναι πολὺ σπουδαῖαι.

Πλείστα προβλήματα ἔφερεν εἰς φῶς ἡ τοιαύτη ψυχολογικὴ θεωρία, ἡ ὁποία ἔχει μεγάλην σχέσιν καὶ συγγένειαν πρὸς τὰς θεωρίας τοῦ W. Wundt καὶ τοῦ Ach. Αἱ διαίφοροι πλάναι καὶ ἀπάται ὀπτικάι, αἱ μὴ ἀσφαλεῖς καὶ βέβαιαι δηλώσεις τῶν ὑπὸ πειραματισμὸν προσώπων καὶ ἀλλὰ ἐλαττώματα τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας ἀπετέλεσαν πολυτίμους βάσεις μελέτης καὶ ἐρεῦνης ἐν τῇ θεωρητικῇ ψυχολογίᾳ. Ἐνῶ δ' ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως ὁ Titchener ἀντιπροσωπεύει τὴν λεγομένην ἀτομοψυχολογίαν, ἥτοι τὴν ψυχολογίαν τῶν στοιχείων ἀναγνωρίζων ὡς κύρια στοιχεῖα τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου τὰ αἰσθήματα, τὰς παραστάσεις καὶ τὰ συναισθήματα, κάμνει ἐν τούτοις μεγάλην χρῆσιν καὶ ἑρμηνευστικὴν τῆς ἐννοίας τοῦ ἰδιοτύπου καὶ ἰδιομόρφου κατὰ τε τὴν σωματικὴν σύστασιν καὶ κατὰ τὴν ἐμβάθυνσιν εἰς τὰς ψυχικὰς λειτουργίας. Τοῦτο, ὡς καὶ ἡ μέγιστη συσχέτισις μεταξὺ ἐρεθισμοῦ καὶ ἀντιλήψεως, φέρουσι βεβαίως εἰς μεγάλην διάστασιν τὴν ἀμερικανικὴν ταύτην θεωρίαν πρὸς τὴν γερμανικὴν ψυχολογίαν τῶν ἰδιοτύπων καὶ ἰδιομόρφων ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν συστάσεων. Κοινὸν γνώρισμα μεταξὺ τῶν δύο τούτων θεωριῶν ἴσως ἀπομένει ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἰδιοτύπου συνθέσεως (struktur), ἀλλ' ἐκάστη τῶν ἐν λόγῳ θεωριῶν, ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως καὶ κατὰ διάφορον κατεύθυνσιν ἐργάζεται καὶ κινεῖται διὰ τῆς τοιαύτης ἐννοίας.

Μᾶλλον ῥιζοσπαστικὴ καὶ αὐτόχρημα ἐπαναστατικὴ καὶ ἰδιότροπος εἶναι ἡ θεωρητικὴ κατεύθυνσις ἐν τῇ ψυχολογίᾳ τῶν σχέσεων (behaviorism). Ἐνῶ ὁ πραγματισμὸς τοῦ W. James προτίθεται νὰ μελετήσῃ τὰς λειτουργίας τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ ἡ ψυχολογία τῶν ἰδιομορφῶν (structuralism) ἐμβαθύνει εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ μέσου ὄρου ἐκδηλώσεως τῆς ἐνσυνειδήτου λειτουργίας, ἡ θεωρητικὴ κατεύθυνσις ἡ ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τὰς σχέσεις, καὶ τὴν ἀναστροφὴν τῶν ὀργανισμῶν θεωρεῖ τὴν λειτουργίαν τῆς συνειδήσεως μὴ ὑποκειμένην καθόλου εἰς ψυχολογικὴν ἐρευναν. Διὰ τοῦτο στρέφεται μᾶλλον πρὸς τὴν σπουδὴν καὶ ἐρευναν τοῦ ζῶντος καὶ ἐν ἐνεργείᾳ διατελοῦντος ὀργανισμοῦ, ἐκτιμῶσα

μᾶλλον τῶν ἄλλων τὴν κίνησιν καὶ ἐνέργειαν ἐκ τοῦ ψυχικοῦ ἡμῶν βίου. Διὰ τὴν κατανόησιν τὸν ψυχικὸν βίον, κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην, εἶναι ἀνάγκη νὰ λάβωμεν πλήρη γνῶσιν τῶν ἀντιδράσεων τοῦ ὄργανισμοῦ, τὸσον τῶν πρὸς τὰ ἔξω στρεφόμενων (κίνησις, μορφασμός, λέξις καὶ γλωσσικὴ διατύπωσις (overt), ὅσον καὶ τῶν ἐντὸς λαμβανουσῶν χώρων (ἀλλαγὴ εἰς τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος, ἐσωτερικαὶ ἐκκρίσεις—covert). Ὁ ἰδρυτὴς τῆς τριταύτης ψυχολογικῆς θεωρίας John Watson (1) οὐδᾶλως ἀσχολεῖται εἰς τὰ ζητήματα «συνειδήσεως», παραστήσεως, αἰσθήσεως, προσοχῆς βουλήσεως κλπ. Ὁ ἐρεθισμὸς καὶ ἡ δι' αὐτοῦ προκαλουμένη ἐνέργεια (stimulus—response), ὅπως καὶ αἱ παραλλαγαὶ αὐτῆς, ἀποτελοῦσι δι' αὐτῶν ὅλην τὴν ψυχολογίαν, ὅπως φαίνεται καὶ ἐκ κρίσεών του περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Mc Dougall «An introduction to psychology». Ἀπὸ τοῦτο φαίνεται ὅτι προσεγγίζει τὸσον πολὺ καὶ πρὸς τὴν ἐν Γερμανίᾳ καλλιεργηθεῖσαν παρομοίαν ἀντικειμενικὴν (objektive) λεγομένην ψυχολογίαν παρὰ τῶν Beer, Bethe, Ŭcküll καὶ Nuel, ὅστε εὐλόγως νὰ νομίζεται ὅτι προήλθεν ἐκ ταύτης. Οὐχ ἦσαν ὅμως, μετὰ τῆς ἀντικειμενικῆς ταύτης ψυχολογίας, συνετέλεσαν καὶ αἱ ζωοψυχολογικαὶ ἔρευναι καὶ ἐρμηνεῖαι τῶν Loeb καὶ Thronðike καὶ αἱ θεωρίαι περὶ ἀντιδράσεων (reflexologie) τῶν Ρώσων Παβλοφ καὶ Μπέχτερεφ, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς θεωρίας ταύτης τῆς ἐχούσης μόνον τὰς σχέσεις καὶ τὴν συμπεριφορὰν (behavior) ἕπ' ὅλην. Ἡ περὶ «ἐξηρητημένων ἢ καθωρισμένων ἀντιδράσεων» θεωρία τοῦ Παβλοφ ἔχει ὡς ἑξῆς εἰς τὰ σπουδαιότερα αὐτῆς σημεῖα: Πᾶσα κυρία καὶ οὐσιαστικὴ ἀντίδρασις ἐκ τοῦ σώματος ἡμῶν προκαλεῖται δι' ἀναλόγου ἐρεθισμοῦ, κανονικοῦ καὶ ἐμμέσου. Τούτου δοθέντος τίθεται νῦν τὸ ζήτημα, ἂν καὶ κατὰ πόσον ἡμεῖς τὴν πρωτογενῆ καὶ ἐξ ἐμφύτου ταύτην ἀντίδρασιν δυνάμεθα νὰ προκαλέσωμεν καὶ δι' ἄλλων ἐρεθισμῶν, δηλαδὴ ἂν δυνάμεθα νὰ ἀντικαταστήσωμεν τὸν κανονικὸν καὶ ἀνάλογον ἐρεθισμὸν δι' ἄλλου. Ὁ Παβλοφ ἀπέδειξεν ὅτι ἐρεθισμὸς φωτὸς ἐπιδρῶν ἐπανειλημμένως ἐπὶ κινὸς κατὰ τὴν ὄραν φραγητοῦ, ἀρκεῖ νὰ προκαλέσῃ ἐκκρίσεις ἐν τῇ στομάχῳ καὶ εἰς τοὺς ἀδένας καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ὑπάρχουσι τὰ φραγητὰ διὰ νὰ ἐρεθίζωσιν ἄπ' εὐθείας καὶ νὰ προκαλῶσι τὴν φυσικὴν ἀντίδρασιν. Τὸ πείραμα τοῦτο τοῦ Παβλοφ συνετέλεσεν ὥστε ἐν Ἀμερικῇ νὰ καταγίνωσιν εἰς τὸ νὰ ἀποδείξωσιν ὅτι ὅλοι αἱ πρωτογενεῖς ἀντιδράσεις εἶναι δυνατόν νὰ προκληθῶσιν ἄνευ ἐπιδράσεως ἀναλόγου καὶ κανονικοῦ ἢ φυσικοῦ.

(1) Περὶ John Watson: «Behavior» 1913 καὶ «Psychology from the standpoint of a Behaviorist» 1919.

οικοῦ ἐπὶ τῶν ὀργάνων τοῦ σώματος ἐρεθισμοῦ. Καὶ ἀπεδείχθη πράγματι ὅτι ἡ ἔμμεσος σύνδεσις ἀντιδράσεως πρὸς ἐπουσιώδη τινὰ ἐρεθισμὸν φέρει τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα πρὸς τὴν σύνδεσιν ἀντιδράσεως καὶ κανονικοῦ ἢ φυσικοῦ ἐρεθισμοῦ. Ἄλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πρόκειται πράγματι περὶ νέας ἐφαρμογῆς τῆς παλαιᾶς θεωρίας περὶ συνδέσεων (assoziation), ἐφ' ὅσον μάλιστα καὶ ἐκτεταμέναι πειραματικαὶ ἐργασίαι καὶ πολλαὶ φυσιολογικαὶ ἔρευναι ἐν τῇ ζωοψυχολογίᾳ τείνουσι νὰ ἀναγνωρίσωσιν εἰς τὰς συνδέσεις τὴν σπουδαιοτάτην βᾶσιν διὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ ψυχικοῦ βίου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐρμηνεία κατὰ τὴν ἐν λόγῳ θεωρητικὴν κατεύθυνσιν στηρίζεται εἰς τὴν ἐξήγησιν τοῦ τρόπου καὶ τοῦ εἶδους τῶν ἀντιδράσεων, αὗται δὲ συνδέονται στενώτατα πρὸς ἐπιδράσεις ἐρεθισμῶν, διὰ τοῦτο ἡ ἐπὶ τῶν σχέσεων βασιζομένη ψυχολογικὴ αὕτη θεωρία κυρίως εἶναι νέον εἶδος ψυχολογίας τῶν συνδέσεων λαμβάνουσα ὑπ' ὅψιν τὰ γεγονότα μᾶλλον τῆς φυσιολογίας καὶ Βιολογίας καὶ ἐπὶ τῶν φυσιολογικῶν λειτουργιῶν καὶ τῶν βιολογικῶν φαινομένων ἐφαρμόζουσα τὴν θεωρίαν καὶ τοὺς νόμους τῶν συνδέσεων. Κατὰ τοῦτο δὲ διαφέρει καὶ τῶν περὶ συνδέσεως τῶν ψυχικῶν φαινομένων καὶ τῶν παραστάσεων θεωριῶν τοῦ Locke, Hume, Mill καὶ Ziehen.

Ἡ σπουδαιοτέρα μέθοδος εἰς ἣν στηρίζεται ἡ θεωρία αὕτη εἶναι ἡ τῆς ἐρεῦνης τῆς διαφόρου ἐξαρτήσεως τῶν ἀντιδράσεων. Εἰς ταύτας δ' ὅπως καὶ εἰς τὰς ἐκ τοῦ περιβάλλοντος ἐπιδράσεις καταγίνεται πειραματικῶς ὁ Watson προσπαθῶν νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἰδιοφυΐα καὶ ἔνστικτα κυρίως δὲν ὑπάρχουσιν, ὅτι δ' ὁ ψυχικὸς βίος εἶναι ἀποτέλεσμα ἐπιδράσεων καὶ ἀντιδράσεων τοῦ ὀργανισμοῦ καθ' ἕως συμβαίνουσι διαφοραὶ συνδέσεις. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ ἄνθρωπος θεωρεῖται ὄργανον, δι' οὗ ἔρχονται εἰς φῶς ἀντιδράσεις πρὸς ὀρισμένους ἐρεθισμοὺς καὶ ἐπιδράσεις. Ἡ ἀγωγή καὶ διδασκαλία ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τὴν τοιαύτην σύστασιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ παιδίου, δὲν ἔχει παρὰ νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν παραγωγὴν εὐνοϊκῶν ἀντιδράσεων καὶ νὰ ἀποφύγῃ τὰς μὴ συντελούσας εἰς τὴν μόρφωσιν ἐπιδράσεις καὶ ἀντιδράσεις. Ἡ ψυχοπαθολογία, κατὰ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην, ὀφείλει νὰ ἐρμηνεύῃ τὰς διαφοροὺς ψυχικὰς καὶ πνευματικὰς νόσους ὡς ἀνωμαλίαν ἀντιδράσεων καὶ τῆς συνδέσεως αὐτῶν (habit twists). Ἡ λαοψυχολογία, ἡ ἠθικὴ, ἡ φιλοσοφία, τὰς ἐπιδράσεις καὶ ἀντιδράσεις ταύτας κατὰ τὰς σχέσεις καὶ τὰς συνδέσεις αὐτῶν ὀφείλουσι νὰ λαμβάνωσιν ὑπ' ὄψιν καὶ νὰ ἐρευνῶσιν. Τούτου ἕνεκα ἐγένετο ἀπόπειρα ἐν Ἀμερικῇ νὰ ἐφαρμοσθῇ ἡ θεωρία αὕτη εἰς τε τὴν παιδαγωγικὴν, ὅπως καὶ εἰς τὴν ψυχοπαθολογίαν, τὴν λαοψυχολογίαν καὶ κοινωνιολογίαν, τὴν ἠθικὴν καὶ

τὴν φιλοσοφίαν (1). Ἡ μονομέρεια καὶ ἡ κατ' ἐπιφάνειαν ἔρευνα κατέδειξαν βεβαίως πολὺ ταχέως τὴν ἀνεπιφάνειαν τῆς τοιαύτης θεωρητικῆς κατευθύνσεως, ἡ δ' ἀντίδρασις καὶ ἡ κατ' αὐτῆς πολεμικὴ ἐγένετο ζωηροτέρα ἐσχάτως τένουσα νὰ ἀποδείξῃ τὴν θεωρίαν ταύτην κενὴν σημασίας καὶ ἀχρηστον. Ἀλλὰ καὶ ἡ θεωρία αὕτη ὑπὸ τὴν μονομέρειαν αὐτῆς ἔχει ὑπ' ἄψιν πάντως μίαν ἀληθῆ καὶ πραγματικὴν πλευρὰν τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, ἡ ὁποία συμπληρουμένη δι' ἄλλων ψυχολογικῶν θεωριῶν (ἰδίᾳ τῶν πραγματιστικῶν τοῦ James καὶ τῶν περὶ ἰδιοτύπου ψυχασυνδέσεως, ὡς ἐν Ἀμερικῇ ὀνομάζουσι κοινῶς «Mentalism») θὰ ἔφερεν εἰς τῶς πληρεστέραν καὶ τελειότεραν ἐρμηνείαν κατὰ τὸν Roback (2). Καθ' ἡμᾶς ἡ θεωρία αὕτη οὐδὲν ἀξιόλογον προσθέτει εἰς τὴν ἔρευναν καὶ ἐρμηνείαν τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, τόσον διότι ἐκαναφέρει τὴν περὶ συνδέσεων θεωρίαν, ὅσον καὶ διότι κατ' ἐπιφάνειαν μόνον καὶ ἐπιτολαιῶς ἐρμηνεύει τὴν λειτουργίαν τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου. Εἶναι ἴσως χαρακτηριστικὴ τῶν μεταπολεμικῶν τάσεων ἐν τῇ ἀμερικανικῇ ψυχολογίᾳ καὶ ὡς τοιαύτη ἀναγράφεται ἐνταῦθα.

Ἐτέρα κατεύθυνσις ἐν τῇ νεωτάτῃ ἀμερικανικῇ ψυχολογίᾳ εἶναι ἡ ὡρ' ἐνὸς μὲν ἐκ τῆς ψυχοαναλύσεως καὶ τῆς σχολῆς τοῦ Freud, ὡρ' ἑτέρου δ' ἐκ τῆς ψυχοπαθολογίας καὶ τῆς βιολογίας πηγάζουσα. Ἡ ψυχοαναλυτικοβιολογικὴ αὕτη κατεύθυνσις ἔχει βεβαίως μεγίστην σχέσιν πρὸς τὴν ἀνωτέρω θεωρίαν περὶ τῶν σχέσεων καὶ ἀντιδράσεων, ἐφ' ὅσον ἀσχολεῖται εἰς τὰς ἐνεργείας καὶ εἰς τὴν ἰκανότητα τοῦ προσαρμώζεσθαι τοῦ ἀτόμου. Διαφέρει ὅμως ταύτης καὶ κατὰ πολὺ, διότι ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ψυχοαναλυτικῶν θεωριῶν τοῦ Jung καὶ τοῦ Adler, βασίζεται κατ' ἀνάγκην εἰς ἔνστικτα καὶ κεντρικὰ ὄργανα καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς βιολογίας καὶ ψυχοπαθολογίας ἔχει ὑπ' ἄψιν ἰδιοτύπων προσωπικότητα καὶ ὄχι μηχανικῶς καὶ διὰ συνδέσεων δεχόμενον ἐπίδρασεις καὶ ἀντιδρῶν ἄτομον ἢ ἀτόματον. Κατὰ τὸν Kempf, ἀντιπροσωπεύων τῆς θεωρητικῆς ταύτης κατευθύνσεως (3), προσωπικότης εἶναι κυρίως ὄν ἔχον τὴν ἰκανότητα τοῦ προσαρμώζεσθαι, δηλαδὴ ἐνότης συγκροτημάτων, λειτουργιῶν καὶ σύνθεσις δηλοῦσαι κατὰ ποῖον τρόπον τὸ ἄτομον προσαρμώζει τὴν αὐτόνομον αὐτοῦ φύσιν εἰς τὸ περιβάλλον. Μεταξὺ

(1) Πρὸς. B. F. H. Allport : «Behavior and Experiment in Social Psychology», Holt «The Freudian Wish», R. B. Perry : «A behaviorist view of Purpose» Journal of Philosophy 1921.

(2) Πρὸς. Roback : Behaviorism and Psychology.

(3) Πρὸς. Kempf : «The Autonomic Functions and the Personality».

τῶν παραγόντων, οἱ ὅποιοι ἀσκοῦσι μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν σχέσεων ἡμῶν, διακρίνονται ὡς σπουδαιότεροι ἅφ' ἑνὸς μὲν «ἡ πρὸς τροφὴν ὄρμη καὶ ὁ ἔρως», ἅφ' ἑτέρου δὲ αἱ ἀλλαγαὶ καταστάσεων εἰς τὰ ἐσωτερικὰ ἡμῶν ὄργανα. Ἐπομένως ὅλος ὁ ψυχικὸς βίος ἀνάγεται εἰς κεντρικὰς ὑλικὰς ὁρμὰς, ὅπου εὐκόλως ἀναγνωρίζομεν τὸ libido τῶν ψυχοαναλυτῶν (1) καὶ πρὸ παντὸς τὴν ἐξομοιωτικὴν θεωρίαν (kompensations theorie) τοῦ Adler. Αἱ ὄρμαι αὗται προκύπτουσιν ἐκ τῆς λειτουργίας ὀργάνων ἐσωτερικῶν ἐκκρίσεων, καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς κυριαρχούσης ταύτης θεωρίας περὶ ἐπιδράσεως τῶν ἀδένων, διακρίνονται καὶ οἱ τύποι τῆς προσωπικότητος εἰς τύπους ἀδενικούς αὐτοῦ ἢ ἐκείνου τοῦ εἶδους. Βεβαίως ἄλλου εἶδους διαίρεσις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ παρὰ ψυχοαναλυτῶν καὶ ψυχιάτρων, οἱ ὅποιοι τὸν σωματικὸν κυρίως ὀργανισμόν θεωροῦσι παράγοντα πάσης ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς λειτουργίας. Θεωροῦντες ἱκανὰ καὶ περὶ τῆς τοιαύτης θεωρητικῆς κατευθύνσεως, ὅσα ἀνωτέρω περὶ ψυχοαναλύσεως κλπ. ἐγράψαμεν, ἀναφέρομεν ἐπὶ πλέον ἐνταῦθα καὶ τὴν ἐν Ἄμερικῇ ζωηρότατα καλλιεργουμένην πειραματικὴν ἐρευναν τῶν ἐπιδόσεων καὶ τῆς διανοήσεως (test) διὰ συνδυασμῶν σκοπίμων ἐπιδράσεων καὶ ἀντιδράσεων κατὰ τροποποιήσιν καὶ ἐπέκτασιν τοῦ ἐρωτηματολογίου ἢ πίνακος πειραμάτων τῶν Binet—Simon. Ἐκ τῶν τοιούτων πειραματικῶν καθαρῶς ἐρευνῶν καὶ τῶν παρατηρήσεων ἀνεπτύχθησαν, ὅπως ἦτο φυσικόν, καὶ ἀντιλήψεις περὶ ἀπειρίας ὑλικῶν καὶ πνευματικῶν τάσεων καὶ ἐνστίκτων διὰ τῶν Me Dougall καὶ Thorndike, καὶ θεωρίαι περὶ συνειδήσεως, σχέσεων σώματος καὶ ψυχῆς κλπ. Αὗται ὅμως οὐδόλως δικαιολογοῦσι μεγαλειτέραν ἐμβάθυνσιν, διότι κυρίως οὐδὲν νέον πλὴν διαφόρου χρησιμοποίησεως ψυχολογικῶν ὕδρων παρουσιάζουσιν, μάλλονότι ἀπὸ πρακτικῆς καὶ τεχνικῆς ἀπόψεως ἐν τῇ πειραματικῇ ψυχολογίᾳ καὶ τῇ ψυχοτεχνίᾳ ἔχουσιν ἀξίαν. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι ἐν Ἄμερικῇ μόνον ἀτομικὴ ψυχὴ κατὰ τὸ πλεῖστον λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν καὶ ἀποτελεῖ ἀντικείμενον ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης καὶ παρατηρήσεως. Ἡ διὰ τοῦ κοινωνικοῦ βίου ἐν γένει πνευματικὴ ζωὴ πολὺ ὀλίγον λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν, αἱ δὲ λαοψυχολογικαὶ καὶ κοινωνιοψυχολογικαὶ μελέται καὶ ἐρευναι τοῦ Me Dougall ὀλίγην διάδοσιν εὐρίσκουσιν. Τοῦτο ἀποδοτέον, ἅφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὸ ὅτι ἡ ψυχολογία ἐν Ἄμερικῇ θεωρεῖται ἀνέκαθεν εἶδος φυσικῆς ἐπιστήμης μεγαλειτέραν σχέσιν ἐχούσης πρὸς τὴν Βιολογίαν καὶ πρὸς τὴν φυσιο-

(1) Πρὸβλ. Meyerson : «The Foundations of Personality»—Paton : «Human Behavior»—Rerman : «The Glands Regulating Personality».

λογίαν, παρὰ πρὸς τὴν φιλοσοφίαν, ἄφ' ἑτέρου δ' εἰς τὸν ὠφελιμισμὸν ὅστις ἐπικρατεῖ καὶ ἐξαναγκάζει καὶ τὴν ψυχολογίαν, ὅπως καὶ τὰς λοιπὰς θεωρητικὰς ἐπιστήμας νὰ τηρῶσιν ἀμέσων ἐπιτηρῆσιν πρὸς τὸν πρακτικὸν βίον καὶ νὰ ἐφαρμόζονται. Διὰ τοῦτο ἡ καλλιέργεια τῆς ψυχολογικῆς ἐπιστήμης ἐν τῷ νέῳ κόσμῳ, ἔχει ὡς βάσιν τὴν πνευματικὴν καὶ σωματικὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀτόμου κατὰ τὴν ἐνάσκησιν καὶ ἐφαρμογὴν αὐτῆς καὶ εὐρίσκειται εἰς μεγάλην σχέσιν καὶ συνάφειαν πρὸς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὰ ἐμπόριον, πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὴν ποινικολογίαν, πρὸς τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν ἐργασίαν ἐν γένει. Ἀπὸ θεωρητικῆς καὶ ἐρμηνευτικῆς ἀπόψεως ἐνδιαφέρουσιν ἐνταῦθα τὰ κατὰ τὸν συνολικὸν (σωματικὸν καὶ πνευματικὸν) κυρίως ὄργανισμὸν, ὅστις θεωρεῖται πηγὴ τῆς ἐνεργείας καὶ ψυχοπνευματικῆς κινήσεως. Τούτου ἕνεκα πᾶσαι αἱ ἐξ ἑθνοῦς θεωρίαι καὶ ἀντιλήψεις μεταπλάττονται καὶ τροποποιεῖσθαι ἐν Ἀμερικῇ συμφοῦνος πρὸς τὰς κρατούσας γενικωτέρας ἀντιλήψεις καὶ πρὸς τὰ ἰδεώδη.

VI. Αἱ νεοψυχολογικαὶ ἐρμηνεῖαι. — Μεταξὺ τῶν τελευταίων καὶ νεωστῶν ἐρμηνειῶν δύνανται νὰ συγκαταλεχθῶσι καὶ ἐρμηνεῖαι προερχόμεναι ἐκ τῆς Νεοψυχολογικῆς, τὴν ὁποίαν ὁ G. F. Lipps⁽¹⁾ διὰ τοῦ πειράματος καὶ τῆς παρατηρήσεως καὶ κατ' ἀνάπτυξιν τῆς ψυχολογικῆς τοῦ F. Schner καὶ τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας τοῦ W. Wundt σχηματίζει καὶ εἰς γενικὴν θεωρίαν καὶ ἐρμηνείαν τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευτικοῦ βίου, ἢ τῶν ἰδιωτύπων ἐκδηλώσεων ἐν τῇ πνευματικῇ ζωῇ τῆς ἀπανταχοῦ ἐπικρατουίσης ἀλληλεπιδρώσεως καὶ ἐνεργείας. Κατὰ τὸν G. F. Lipps, πάντα τὰ προβλήματα τῆς ψυχολογίας ἐπήγασαν ἐκ τῆς διαστολῆς τοῦ εἶδους τῆς ἐνεργείας καὶ ἀλληλεπιδρώσεως μεταξὺ τῶν ἀντικειμένων τῆς φύσεως καὶ τῶν καταστάσεων τῆς ζωῆς. Πανταχοῦ ὅμως λαμβάνει χώραν ἢ αὐτῇ ἐνέργεια καὶ ἀλληλεπιδρασις ἢ ἐκ τῶν σχέσεων τοῦ ἀπείρου καὶ τοῦ σύμπαντος προκύπτουσα, καὶ διὰ τῶν διαφορῶν ἀντικειμένων καὶ ὄργανισμῶν διαφοροτρόπως καὶ ἰδιωτύπως ἐκασταχοῦ ἐκδηλουμένη. Οὕτω καὶ διὰ τῶν λειτουργιῶν τοῦ σωματικοῦ ὄργανισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἢ αὐτῇ πανταχοῦ ἐπικρατοῦσα ἐνέργεια καὶ ἀλληλεπιδρασις λόγῳ τῆς ἰδιωτύπου συστάσεως καὶ τῆς ἰδιωτροῦ λειτουργίας αὐτοῦ, διαφοροτρόπως καὶ ἰδιωτύπως ἐκδηλοῦται. Ἐπειδὴ δ' ὁ ἀνθρώπος ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ δια-

(1) Περὶ G. F. Lipps: «Grundriss der Psychophysik» καὶ «Mythenbildung und Erkenntniss» ὅρα καὶ βιβλιογραφίαν.